

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEORIE KULTURY (KULTUROLOGIE)
OBOR : KULTUROLOGIE

KLÁRA BUDKOVÁ

**JAK FORMA RODINNÉHO PROSTŘEDÍ OVLIVŇUJE
DOSPÍVÁNÍ DÍTĚTE**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VEDOUCÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE : PhDr. Karel Hnilica, Csc.

PRAHA 2007

Vedoucí diplomové práce :PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Oponent diplomové práce :PhDr. Lenka Opletalová

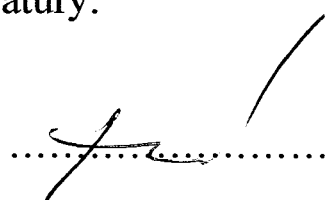
Datum obhajoby :

Výsledek obhajoby :

Prohlašuji,

že jsem tuto diplomovou práci jsem vypracovala zcela samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze 15. 5. 2007

A handwritten signature in black ink, written over a horizontal dotted line. The signature is stylized and appears to be a cursive name.

Obsah

1. Úvodem.....	6
2. Ontologie.....	10
2.1. Prenatální období.....	10
2.2. Novorozenecké období.....	13
2.3. Kojenecké období.....	14
2.4. Batole.....	15
2.5. Období předškolního věku.....	16
2.6. Nástup do školy a mladší školní věk.....	17
2.7. Období dospívání – pubescence.....	18
2.8. Adolescence.....	19
3. Péče o dítě.....	20
3.1. Základní potřeby dítěte.....	21
3.2. Rodičovství.....	22
3.3. Vztah matka – dítě.....	26
4. Ústavní péče.....	33
4.1. Problematika ústavní péče.....	33
5. Vliv negativních faktorů na psychiku dítěte.....	39
5.1. Co je normální.....	39
5.2. Poruchy chování u dětí.....	41
5.3. Agrese.....	45
5.3.1. Agrese jako pud.....	47
5.3.2. Agrese jako naučená odpověď.....	47
5.3.3. Co vyvolává agresi ?.....	49
5.3.3.a, Útok.....	50
5.3.3.b, Frustrace.....	50
5.3.3.c, Zlost.....	51
5.3.4. Co způsobuje agrese.....	51

5.4. Dětská kriminalita.....	54
5.5. Prokázaná spáchaná trestná činnost.....	57
5.6. Vychovává televize agresory ?.....	60
5.7. Výzkumy působení TV na děti.....	64
6. Alkoholismus	71
6.1. Alkoholismus v rodině a jeho vliv na osobnost dítěte.....	71
7. Homosexualita	79
7.1. Homosexualita rodičů a její vliv na děti.....	79
7.2. Adopce dětí homosexuálními páry	80
8. Násilí a sexuální zneužívání v rodině dítěte.....	91
8.1. Definice násilí a její vliv na nezletilé.....	91
Závěr.....	110
Přílohy.....	113
Seznam literatury.....	115

1. Úvodem

Úvodem bych ráda podotkla, že tímto tématem se zabývám již delší dobu. Jako téma bakalářské práce na katedře Kulturologie jsem se zaměřila na problematiku stále více se vyskytující agrese u dětí a zejména jsem se zaměřila na vliv médií a mediálních obsahů na zvyšující se agresivitu. Zároveň jsem pro MZČR rozpracovávala problematiku alkoholismu a s tím i spojené náměty na scénáře podpůrných dokumentů, které měly zlepšit prevenci alkoholismu a drogových závislostí na školách. Chtěla jsem tato témata zpracovat v rozsáhlejším a aktuálním kontextu, proto jsem se zaměřila na problematiku dětí, které jsou v životním řetězci nejslabším článkem, který je lehce ovlivnitelný.

Rodičovství je nejtěžší profese a zároveň povolání. Všichni rodiče jsou amatéři a samouci. Jako amatéři mají dispozice zvládat nejvíce jednu věkovou kategorii. Stejně dítě nezvládají, pokud trochu zestárne, nebo pokud má trochu jinou povahu (případy adoptovaných dětí). Otcové si často nevědí rady s menšími dětmi, matky zase s pubescenty. Umění vžít se do mysli dítěte může být pro někoho snadné, jiný se to musí tvrdě učit. Rodičovství je však především společné bytí rodičů s dětmi. Společné chvíle plné příjemných okamžiků i problematické situace, které je rodič nucen řešit. Chce-li rodič být úspěšným rodičem, tak především musí vnímat, jaký je poměr mezi jeho pozitivním a neutrálním chováním a kritikou. Musí

být oddělený čas kritiky od společného času. Kritika nesmí přesáhnout míru únosnosti dítěte. Tedy i když jsou s dítětem velké problémy, tak by si rodiče měli dát pozor, aby neustále nehovořili o jeho problémech, i když jich mají plnou hlavu. Musí svou kritiku zřetelně vyjádřit, ale pak se musí chovat k dítěti tak, jak by asi chtěli, aby ideálně vypadal jejich společný život. Bohužel v některých situacích rodič neunes míru své zodpovědnosti nebo přílišné omezení vlastního prostoru a času a situaci řeší radikální cestou (formou umístění do ústavní péče, atp.). Tyto drastické způsoby „ jak se zbavit „ svého dítěte nebo násilné zásahy do psychiky a výchovy dítěte (násilí, alkoholismus, atp.) většinou mají za následek celoživotní handicap dítěte, který si s sebou nese po zbytek svého života. V horších případech se traumata z dětství zafixují do podvědomí dítěte, které používané metody může v extrémních případech považovat za běžné a praktikuje je sám na svých dětech.

V této práci bych se ráda zaměřila zejména na problematiku prostředí, z kterých spousta dětí pochází a které s sebou přináší silně negativní vliv na vývoj osobnosti dítěte. Tyto negativní vlivy zásadně deformují osobnost dítěte a tuto deformaci si děti následně nosí s sebou po celý život. Známe nejeden z kriminálních případů, kdy vykonavatel trestného činu pocházel z rozvrácené rodiny, vyrůstal bez rodičů, byl sexuálně zneužíván, či byl po celou dobu dětství týrán jedním nebo oběma rodiči. Takovéto podmínky mají destruktivní vliv na dítě a proto bych chtěla poukázat na některé z nich a následky, které na

dítěti zanechávají. Myslím si, že veřejnost by se tímto tématem měla zabývat mnohem výrazněji, protože četnost menších či závažnějších kriminálních činů spáchaných dětmi nebo dospělými na dětech v posledních letech rapidně stoupá. Není náhodou, že velké procento z nich je způsobeno negativní důsledky z výchovy v dětství. Domnívám se, že výstižným příkladem je již zmíněná dětská kriminalita, které věnuji část z mé práce. Je alarmující, jak procento spáchaných trestných činů nezletilými osobami stoupá. Zejména stoupá hlavně brutalita jejich činů. Sklony k patologickému chování si jistě přinášíme již ve svém genetickém potenciálu. Nicméně z mého hlediska to, co má opravdu výrazný vliv na zvyšující se agresivitu u dětí, je současný uspěchaný stav planety, která je plná čekajících nástrah na svojí oběť. Současná konkurence nutí rodiče k větší aktivitě ve sféře pracovního prostoru a výrazně omezuje sféru volného času. Světová situace na trhu práce se denně zaplňuje stresovými faktory , které se automaticky přenáší do domácností. Touto myšlenkou v práci dále navazuji na vliv médií na děti. Stejně tak jako stres a shon uspěchané doby i způsob, jakým někteří rodiče řeší problém volného času dětí je alarmující. Zaráží mě, jak velké množství rodičů odkládá své děti k počítačům a televizím. Dnešní „ trend „ považovat počítačovou a televizní techniku za dobrý způsob jak nahradit rodiče a darovat dětem praktickou chuť je absurdní. Kam se poděl tradiční způsob výchovy ? Chápu, že dnešní doba je náročná a v jistém směru si dovolím říct i náročnější než doba minulá. Ale proč jsme museli dřevěné hračky vyměnit za plastové, proč se místo leporela dětem

kupují počítačové hry? Proč místo tradiční pohádky rodiče svým ratolestem pouští Želvy Ninja, kde se z 90% objevuje zejména násilí? Tyto otázky jsem se snažila zodpovědět. Všechny tyto faktory, které jsou zejména negativní povahy, do kterých dále zahrnuji například ústavní péči, prostředí alkoholické rodiny nebo soužití s homosexuálně založeným rodičem, jsou významným ovlivňujícím činitelem v životě dítěte. To jak významný mají tyto faktory vliv jsem chtěla nastínit i v kapitole, kde zmiňuji reálné kriminální případy, u kterých je evidentní a psychologicky dokázáno, že jejich patologické chování bylo způsobeno rodinným prostředím nebo negativním zážitkem z dětství.

2. Ontologie

2. 1. Prenatální období

Fáze prenatálního vývoje zahrnuje dobu od početí po narození dítěte a trvá přibližně 40 týdnů. Kromě zásadního významu biologického vývoje jsou v tomto období také pokládány základy pro citový vztah mezi matkou, resp. oběma rodiči, a dítětem. Skutečnost očekávání dítěte má značný vliv na život obou jeho rodičů. Dítě jim přinese na jedné straně velké obohacení, na straně druhé nutnost určitých změn životního stylu a společenských rolí.

Pozice partnera matky bývala v minulosti podceňována jako málo významná, nicméně i od něho těhotenství jeho partnerky leccos vyžaduje. Musí se vyrovnat mimo jiné s určitou proměnou osobnosti nastávající matky a posléze i s faktem, že dítě nárokuje mnoho jejího času a pozornosti, které ona tím pádem nemůže věnovat jemu. Pro matku samotnou pak těhotenství znamená nikoli období klidu a vyrovnanosti, nýbrž značnou zátěž psychickou, tělesnou i společenskou. Důvodů, které vedou lidi k tomu, aby měli děti, existuje celá řada. Nemít děti je nepřirozené, tedy analogicky lze zplození potomka označit za projev normalnosti. Dítě přináší změnu, oživení, je zdrojem radosti, objektem citů, pokračovatelem života rodičů; může však být i prostředkem k úniku z vlastní rodiny, výsledkem nátlaku na partnera, levnou pracovní silou, zbraní proti osamělosti nebo ekonomickou pojistkou na stáří rodičů. Postoje rodičů, v nichž je

zahrnuta pohnutka ke zplození dítěte i jejich vztah k těhotenství, významně ovlivňují psychický vývoj jejich potomka. Ten přichází do prostředí, které funguje podle nějakého zaběhlého řádu, a zákonitě tento řád naruší. Na rodičích potom je, aby tuto změnu zpracovali a přijali, což je podmíněno určitou mírou jejich osobnostní vyzrálosti.

Interakce matky a dítěte začíná již v době těhotenství. Na fyziologické úrovni je jejich vzájemná komunikace zprostředkována krví, a protože různé prožitky a emoční stavy matky mají určitou biochemickou odezvu, pocítí je i plod. Matka stimuluje dítě rovněž svými pohyby a hlasem. Již plod je schopen se učit a pracovat s pamětí. Svědčí o tom empiricky dokázaná skutečnost, že novorozené dítě pozná hlas své matky, umí jej odlišit od hlasů jiných lidí.

Prenatální vývoj může být ovlivněn celou řadou dalších okolností. Např. alkoholismem, kouřením nebo diabetem matky, chorobami, které matka v těhotenství prodělala, slunečním a ionizačním zářením nebo špatným prostředím, ohrožujícím psychický stav matky a tím i dítěte. Jako prenatální období se označuje doba těsně před porodem, porod samotný a doba těsně po porodu. Na duševní i tělesný vývoj dítěte mohou mít negativní vliv případné porodní komplikace.

Přítomnost otce u porodu je ve světě běžným jevem již mnoho desetiletí, u nás se tato záležitost začala prosazovat krátce před rokem 1989. Mezi její hlavní pozitiva patří snížení nejistoty a úzkosti obou partnerů a fakt, že porod jako společný prožitek prohlubuje jejich vzájemný citový vztah. Dřívější praxe, kdy právě narozené děti byly umístovány separátně od matky na novorozenecké oddělení, je již

také překonána a to metodou zvanou rooming in, kdy dítě je od počátku ve společném pokoji s matkou. Za těchto podmínek mezi nimi vzniká snáze a rychleji emoční pouto. Za velké plus se považuje i fakt, že tyto děti jsou rovněž déle kojeny a v důsledku toho průměrně méně nemocné.

Příklady činitelů, které mohou problematizovat zdravý průběh vývoje dítěte:

- Dítě se narodí z nechtěného těhotenství. Pro dítě samotné to představuje jisté riziko budoucích problémů, přičemž problémy nemusí, nicméně mohou za určitých okolností nastat. U těchto dětí byla pozorována v průměru vyšší nemocnost, školní problémy, nižší úroveň sociálních dovedností a zvýšená tendence k obezitě. Jídlo má nahradit neuspokojené psychické potřeby.

- Velmi mladí rodiče. Dítě bývá z jejich hlediska více rušitelem než pozitivním přínosem; často potřebují výpomoc svých rodičů, od nichž se ovšem zároveň chtějí osamostatnit.

- Rodiče pokročilého věku - v důsledku větších životních zkušeností předvídají rozličná rizika a mívají tendenci své dítě úzkostlivě chránit a tím pádem omezovat.

- Ztíženou pozici mají dále nedonošené, nemocné děti a děti s různými vrozenými vadami. / Říčan, Krejčířová 2006 /

2. 2. Novorozenecké období

Člověk se nazývá novorozencem v prvním měsíci svého života. Jeho prvním velkým úkolem na tomto světě je vzpamatovat se a vstřebat výraznou změnu způsobu života. Po narození se ocitá ve zcela odlišném prostředí, než na jaké byl zvyklý z prenatálního období. Proto se novorozenecká fáze označuje také jako doba adaptace. Po porodu dítě musí samo dýchat, regulovat tělesnou teplotu a zvyknout si na hlučné, přesevětlené prostředí. Pro normální vývoj dítěte je třeba zajistit mu přiměřeně podnětné prostředí.

Nejdůležitější v tomto období je pro dítě doteková stimulace při chování, krmení apod. Mezi dítětem a rodiči funguje od samého počátku oboustranná komunikace a vzájemná interakce. Aby další vývoj člověka probíhal zdravě, je třeba, aby mu byly v novorozeneckém období uspokojovány jeho biologické potřeby, aby měl dostatečný přísun adekvátních podnětů, žil v nechaotickém prostředí a v neposlední řadě musí navázat pozitivní citový vztah s matkou. Mateřské chování matky nějakou dobu po porodu je určeno biologicky. Příroda si tak zajišťuje, že matka své mládě - dítě neopustí a bude se o něj starat. V naší kultuře bývala a stále často bývá podceňována role otce ve vztahu k novorozenému dítěti. Ten ve skutečnosti zvládne uspokojit všechny potřeby dítěte. Otec si tak zvykne nezabývat se dítětem. Přitom platí, že čím dříve naváže otec s dítětem vztah, tím bohatší a intenzivnější bude tento vztah v budoucnosti. / Říčan, Krejčířová 2006 /

2. 3. Kojenecké období

Jako kojenecké období se označuje první rok života. Dítě již vstřebalo změnu prostředí a nyní se snaží seznámit se se světem, v němž žije. V této fázi je pro normální vývoj velmi důležité, aby dítě mělo dostatečný přísun adekvátních podnětů. Druh zkušeností, které v něm podněty zanechají, pak určuje stupeň základní důvěry ve svět, jeho řád a vůbec poznatelnost. Tyto rané poznatky dítěte determinují základy jeho budoucích postojů k sobě, jiným lidem a okolnímu světu. Pokud např. rodiče nenechají dítě, aby si samostatně manipulovalo s hračkou, a stále mu ji berou a ukazují, jak se s ní správně zachází, fixuje si toto dítě pasivní postoj a pocit vlastní nešikovnosti, resp. nedostatečnosti či méněcennosti obecně. Přitom je ovšem tato nešikovnost, daná nezralostí, naprosto normálním jevem. V této fázi nejde ani tak o to, jak dítě něco dělá, důležité je, že to dělá. Opačným extrémem je zanedbávání dítěte mající za důsledek deprivace potřeb, která se později projevuje velmi negativně v různých oblastech existence a může jedince poznamenat i doživotně.

Nejdůležitějším objektem vnějšího světa pro dítě zůstává matka, která mu zajišťuje uspokojení převážné většiny biologických i psychologických potřeb. Pro žádoucí vývoj dítě potřebuje, aby matka jeho potřebám porozuměla a dokázala mu poskytovat adekvátní zpětnou vazbu, tedy takovou, která bude srozumitelná zase pro dítě samotné. Z chování matky si dítě odvozuje význam vlastních aktivit,

což má pro jeho psychický vývoj v oblasti emocí, sebepojetí nebo sebedůvěry závažné důsledky. Sociální prostředí malého dítěte by mělo být vřelé, laskavé a stálé. Jestliže je dítě zanedbáváno nebo naopak vystaveno nepřiměřeným nárokům, rodiče jsou příliš autoritativní nebo naopak příliš liberální, případně jsou k výchově dítěte z nějakého důvodu nekompetentní, pak dítě strádá ve svých potřebách a nerozvíjí se tak, jak by mělo anebo mohlo. Předpokladem pro zdravý vývoj dítěte je přiměřené uspokojování všech jeho potřeb. Z nebiologických jsou to hlavně potřeba jistoty a bezpečí, potřeba stimulace a učení a potřeba lásky. / Říčan, Krejčířová 2006 /

2. 4. Batole

Věkem batolete člověk prochází ve druhém a třetím roce svého života. Je to období intenzivního rozvoje, který zasahuje mnoho oblastí - mezi jinými hlavně motoriku, myšlení a řeč.

Pokud je dítě nuceno k déletrvající nečinnosti, vzniká u něj velké vnitřní napětí, které potřebuje nějak odreagovat. To se může dít jednorázovým výbuchem vzteku, ale mohou se také fixovat určité neurotické návyky - např. okusování nehtů, kývání se apod. Nátlak ze strany rodičů na rychlejší a dokonalejší učení se čistotě může dítěti způsobit pozdější problémy neurotického charakteru.

Dítě má silnou potřebu být za své výkony oceněno a je nesmírně citlivé, když dostane pocit, že něco nezvládlo. Protože nedokáže

odlišit oprávněnou a neoprávněnou kritiku, chápe ji vždy jako důsledek svého selhání, a tento pocit si ukládá do své vznikající identity. Nejdůležitější sociální skupinou je i nadále rodina. Zde se dítě učí vzorcům jednání, přejímá rodinou akceptované normy chování. Utvářejí se určité prototypy budoucích vztahů s lidmi mimo nejužší rodinu. To je velmi významné pro zafixované způsoby jednání a chování pro budoucnost. Následkem špatných modelů z dětství může dojít k deformaci jednání a přílišnou kritikou dítěte v kombinaci s negativním prostředím mohou rodiče docílit někdy až patologického jednání v dospělosti. / Říčan, Krejčířová 2006 /

2. 5. Období předškolního věku

Tato vývojová fáze začíná po třetím roce života a končí nástupem do školy. Dítě v předškolním období asi nejvíce charakterizuje silná snaha být aktivní a přenášet již získané a právě získávané schopnosti do praxe. Myšlení předškolního dítěte je typické svým egocentrismem a vázaností na přítomnost a vnější znaky. V posuzování dobrého a špatného chování je pro dítě kritériem, zda následuje odměna nebo trest. Nepřiměřené tresty tak mohou způsobit zafixování špatných modelů jednání a dítě může mít dojem, že používání tvrdých trestů na standardní chování je správné. Postupně si osvojuje a chápe další normy chování, které přebírá od rodiny. Začíná se rozvíjet svědomí, jehož existence se navenek projevuje jako pocity viny dítěte při

porušení nějaké - již přijaté - normy. Identita dítěte je tvořena tím, jak je hodnoceno ostatními, pro něj významnými, lidmi. Nepřiměřená kritika se zakóduje na celý život v podobě ztěžka léčitelných komplexů. Dítě se chce podobat rodičům a tak nekriticky přejímá jejich způsoby chování, názory atp. , které mu připadají zaručeně správné. Proto se můžeme často setkat s reakcí, že přeci bití dítěte je správná metoda, protože jí používali již jejich rodiče a to je zárukou účinnosti. / Říčan, Krejčířová 2006 /

2. 6. Nástup do školy a mladší školní věk

Většina dětí je pro nástup do školy dostatečně zralá v šesti až sedmi letech. Dítě se srovnává s ostatními a je také hodnoceno a srovnáváno učitelem. Výkon, který dítě podává, resp. hodnocení podaného výkonu učitelem a spolužáky, se výrazně podílí na utváření jeho identity. Období mladšího školního věku lze celkově charakterizovat jako relativně klidné a bez dramatických vývojových změn. V této době je subjektivně velmi důležité, jak dítě obstojí při plnění svých povinností a v činnosti vůbec. Na podaném výkonu závisí sebehodnocení dítěte, které v důsledku toho špatně snáší neúspěchy; je-li jich mnoho, může si trvale fixovat pocit vlastní nedostačivosti nebo méněcennosti. Platí přitom, že dítě vyhodnotí své snažení jako úspěšné nebo neúspěšné podle toho, zda je toto snažení někým subjektivně důležitým oceněno nebo znehodnoceno. Své chování hodnotí jako dobré nebo špatné podle odezvy autorit. Je to proto, že tyto osoby jsou pro dítě stále ještě

2. 7. Období dospívání - pubescence

Fáze dospívání probíhá přibližně mezi 12. a 15. rokem života člověka. Je to doba celé řady dramatických změn, kladoucích značné nároky jak na pubescenta samotného, tak na jeho okolí. Status "dítě" se začíná pomalu měnit na status dospělý.

Komunikace mezi rodiči a jejich dospívajícím potomkem bývá problematická a obě strany často vnímají totéž - totiž že s tím druhým se nedá mluvit. Pubescenti nejsou dobrými komunikačními partnery mj. pro svoji vztahovačnost, časté výbuchy a nepředvídatelné reakce; dospělí naopak projevují málo pochopení těmto přechodným jevům a často nadbytečně zkoušejí uplatňovat svoji autoritu. V tomto věku je velmi těžké najít tu správnou cestu mezi rodičem a pubescentem. Nicméně nadměrná snaha projevit svojí rodičovskou autoritu může skončit velmi zásadně vzhledem k nepřiměřeným reakcím pubescenta. Následkem může být útěk z domova a spojení se s jinou skupinou pubescentů, u kterých dotyčný najde pochopení, které doma nenacházel. Pod oparem euforie se přiklání k mezním řešením své situace jako jsou krádeže, atp. / Říčan, Krejčířová 2006 /

2. 8. Adolescence

Adolescence je lokalizována přibližně mezi 15. a 20. rok života člověka. Adolescence je jakési přechodné období, které člověku slouží k urovnání si vlastních hodnot, postojů a cílů, aby následně dokázal dobře nakládat se dvěma základními atributy dospělosti - se svobodou a odpovědností. V této fázi se dotváří identita. Adolescent má v zásadě dvě možnosti, jak dojít k vlastnímu sebepojetí, ke své identitě: buď převezme nějaký prefabrikovaný vzorec od rodiny nebo jiných lidí, nebo si vytvoří identitu aktivně sám. Zvláštním typem převzetí identity je tzv. antiidentifikace, kdy člověk dělá přesný opak toho, co po něm chce jeho okolí. Antiidentifikace je ovšem ve skutečnosti pouze způsob kopírování druhých, kterým jedinec sice vyjadřuje nesouhlas, ale současně nehledá vlastní cestu - jen dělá to, co okolí nechce, aby dělal, a naopak nedělá to, co okolí pokládá za žádoucí. Kromě toho je tu ovšem možnost, že jedinec není v hledání sebe sama úspěšný. To se může projevit tzv. adolescentním moratoriem, kdy člověk zatím odkládá definitivní rozhodnutí ohledně vlastního zacílení a experimentuje s různými rolemi. Neúspěch ve vytváření identity může mít také formu tzv. difúzní identity, která v krajním případě už spadá do oblasti patologie. Takový jedinec trpí velkým vnitřním zmatkem a není schopný systematicky směřovat k nějakému cíli. V této etapě se mění vztah mezi dospívajícím a jeho rodiči. Ti většinou, ačkoli tomu nebývají rádi, definitivně ztrácejí svoji nadřazenou pozici nad svým dítětem a mívají v této souvislosti

ambivalentní pocity. Adolescent, který si je už jistější sám sebou, postupně ztrácí potřebu demonstrativně se vymezovat vůči rodičům a jeho vztah k nim se uklidňuje. / Petrovskou, 1977 /

3. Péče o dítě

3. 1. Základní potřeby dítěte

Aby dítě mohlo růst a vyvíjet se bezproblémově a jakýchkoliv psychickým stresů, je zapotřebí mu zajistit přísun určitých psychologických podnětů. Musí mu být také umožněno získat i sociální návyky a to již od raného dětství. Bohužel v mnoha kolektivních výchovných zařízeních takovéto podmínky jednoduše není možno zajistit. Jestliže má dítě vyrůst v sebevědomou a soběstačnou osobnost je nutné mu poskytnout určité psychické a sociální zázemí. Tyto nezbytnosti se dají hrubě shrnout do pěti bodů:

- **Potřeba stimulace**, tj. náležitého přívodu podnětů co do množství, kvality i proměnlivosti. Uspokojení této potřeby vede organismus k aktivitě.

- **Potřeba smysluplného světa**. Mají-li jednotlivé podněty zajistit získávání poznatků a zkušeností hodnotných pro život, je třeba aby měly podněty určitý řád a smysl. Nalezení smyslu pomáhá dítěti v každodenním fungování. Umožňuje dítěti učit se, přizpůsobovat se

životním podmínkám, osvojovat si pracovní postupy i strategie společenského chování a společenské normy.

■ **Potřeba životní jistoty.** Tato potřeba zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí a umožňuje cílevědomou aktivitu poznávací, společenskou a pracovní. Tato jistota je naplňována především v mezilidských vztazích.

■ **Potřeba pozitivní identity.** Pojem vlastního "já" napomáhá k pozitivnímu přijetí sebe sama a své společenské hodnoty a zároveň umožňuje budování zdravého sebevědomí. patřičná sebeúcta je podmínkou uspokojivého zařazení ve společnosti.

■ **Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy.** Takovéto pozitivní vyhlídky nám umožňují prožívat naplno náš současný osobní život. Ztráta perspektivy vede k frustraci a depresím.

Potřeba uspokojování uvedených základních psychických potřeb není omezena pouze na období dětství či dospívání. Je prokázáno že nás provází celý život až do stáří. Současně se však prokázalo že pro mnohé lidi znamená naplnění těchto potřeb právě soužití s dětmi. U některých jedinců je tomu právě naopak a ti pak pocítují dítě jako vetřelce a narušitele v jejich dosahování osobních cílů a naplnění. Vznikají tak šťastné rodinné svazky, kdy dítě znamená vytržení z denního stereotypu a jedinou cestu k získání životní rovnováhy. Mnohdy tak partneři nebo manželé upevní rozpadající se pouto jejich

vlastního vztahu. Ve druhém případě se dítě naopak stává rozvratitelem rodiny a jeho žití v do té doby nestálém svazku je poslední kapkou. Rodiče pak chápou svého potomka jako přítěžek a nepříjemnou povinnost. Může tomu být z mnoha důvodů, např. nezralost rodičů, pracovní vytíženost apod. Z takovéto rodiny se pak nezřídka stává rodina labilní, kdy je její trvání otázkou času a je zřejmé, že takováto rodina není schopna dostatečně zajistit dítěti naplnění jeho psychických potřeb a svou funkci tedy jako instituce neplní.

3. 2. Rodičovství

Již v období po druhé světové válce Harry F. Harlow a jeho spolupracovníci provedli řadu pokusů, jejichž smyslem bylo ověřit povahu vazby mezi matkou a mládětem. Pokusy byly prováděny na opičkách rodu Makaka. Na dobu šesti měsíců oddělili mláďata od matek. Zde bych chtěla zmínit, že toto je srovnatelné s vývojem dětí v prvních dvou letech života. Jedni byli v úplné izolaci, některé byly v kontaktu s ošetřovateli a mohli se jich dotknout, další měli k dispozici maketu matky potaženou kožešinou a zbylí měli k dispozici jen drátěnou kostru. U jedněch docházelo vlivem deprivace k poruchám učení. Mláďata v úplné izolaci zvládla jednoduché úkoly podobně, jako jejich normálně vychovávaní vrstevníci, ale při složitějších úkolech selhávali. Později se projevovaly těžké poruchy sociálního chování. Mláďata vychovávaná

v úplné izolaci si při zařazení do skupiny nemohla přivyknout. Snadno zaútočila jak na jiné mládě, tak na dospělé zvíře. Samičky při dosažení sexuální zralosti neprojevovaly zájem o sexuální vztahy a při umělé oplodnění neprojevovala zájem o svá narozená mláďata, zaútočily na ně a někdy je i zabily. Mláďata vychovávané v částečné izolaci se po určité době zařadila do skupiny a jejich chování bylo nerozlišitelné od chování ostatních, ale jen do chvíle, kdy nastala nestandardní situace. Například při vstupu nové neznámé opice se chovala útočně nebo apaticky.

To samé platí u dětí. Těžce deprivované děti se chovají podobně jako pokusné opice Harlowova výzkumu. Míra poškození odpovídá délce doby, kterou děti prožily v odloučení rodičů. Tyto děti vytvářejí jen povrchní citové vazby, přitom potřeba vazby má u nich nutkavý charakter. Za každou cenu na sebe trvale strhávají pozornost, projevují se známky deprese, jsou stažené do sebe. Častým problémem je špatná sebekontrola, výbuchy špatné nálady, útočnost. Důvodem, proč se ranně deprivované děti chovají tímto způsobem je stres, který odloučení doprovází a kortizol, který se v průběhu stresu uvolňuje z nadledvin ve vysokém množství. To má nepříznivé vedlejší účinky. Poškození výběžků, později těl nervových buněk v některých částech mozku a poškození imunity. / Koukolík, Dtilová 2006 /

Na jedné straně máme tzv. rodičovství vlastní, pokrevní neboli biologické, kdy je vztah matky k dítěti zajištěn "slepými" přírodními

silami. Je však známo z živočišné říše, že se někdy svých potomků zřikají, zanedbávají je a není ani výjimkou že je přímo zahubí. Přírodní síly tedy v takovýchto chvílích jasně selhaly a pravděpodobně vztah matka-dítě nefunguje pouze na bázi biologických předpokladů. Na straně druhé nesmíme opomenout faktor psychologický, který například umožňuje pojmout cizí mláďata za vlastní. Pouto mezi matkou (nebo otcem) a potomkem tak nefunguje jenom na základě nutných zaopatření jako například potrava, domov, bezpečí před okolními nástrahami. Proto existuje teorie o rodičovství psychologickém, kde zapracovaly i síly společenské.

Rodičovství biologické a psychologické tedy existují vedle sebe a spolu, avšak jedno druhému nejsou podmínkou. Jsou případy kdy biologičtí rodiče opouští své děti a není také nezvyklé, když pár přijme cizí dítě za své na základě rodičovství psychologického, náhradní rodinná péče. Dítě samo přijímá za rodiče toho, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chová a nikoliv toho, kdo se tak nechová a je k němu vázán pouze faktem zrození. Podstatou specifického vztahu není to, že je dítě krmeno a je mu zajištěna fyzická pohodlnost, ale poskytování opory a jistoty v poznávání neznámého činí pouto mezi rodičem a dítětem. Základním principem citového vztahu je uspokojení potřeby bezpečí, jistoty a důvěry. Krmit dítě bez lásky je možné, ale zajistit důvěru a oporu bez lásky nelze. Tyto poznatky mluví ve prospěch rodičovství psychologické, které tedy jasně nabývá větší podstaty nad rodičovstvím biologickým.

Rodičovství je však především společné bytí rodičů s dětmi. Chce-li rodič být úspěšným rodičem, tak především musí pozorovat, jaký je poměr mezi jeho pozitivním a neutrálním chováním a kritikou. Tento poměr by měl stále být přibližně 10:1. Musí být oddělený čas kritiky od společného času. Tedy i když jsou s dítětem velké problémy, tak by si rodiče měli dát pozor, aby neustále nehovořili o jeho problémech, i když jich mají plnou hlavu. Musí svou kritiku zřetelně vyjádřit, ale pak se musí chovat k dítěti tak, jak by si chtěli, aby ideálně vypadal jejich společný život. Jakmile se poměr kritiky a neutrální začne blížit poměru 1:1, přestává se dítěti vyplácet se jakkoli snažit a rodiče začínají mít pocit, že dítě je nezvladatelné. Je mnoho způsobů, jak s dítětem komunikovat a jak mu vysvětlovat vhodné a nevhodné chování. Tělesné tresty je možno v rodině s mírou užívat, ale i zde je dobré sledovat několik zásad. Především uvědomit si, že existuje celá škála regulujících prostředků, které by měl rodič využívat. Tyto prostředky tvoří celou škálu:

- Oslovení (když dítě například nedává pozor)
- Tělesný dotek - pohlazení, objetí ap. - zklidňuje nervózní dítě
- Nabídnutí alternativní činnosti, které dítě odvádí od nežádoucí činnosti
- Vysvětlení, že určité chování je nežádoucí
- Asistování, spolupráce a pomoc při činnosti, která dítěti dělá potíže (např. uklízení).
- Zvýšení hlasu
- Okřiknutí

- Varování, že přijde trest
- Jemné psychologické tresty - zákazy Večerníčku, povinnost něco udělat v domácnosti, krátkodobé domácí vězení
- Tělesné tresty (pohlavek až výprask)
- Těžké psychické tresty (mlčení, dlouhodobá nekomunikování, emoční chlad ap.)

Za povšimnutí stojí, že pro děti jsou těžké psychické tresty horší než běžné tělesné tresty. / Klimeš, 2003 /

3. 3. Vztah matka - dítě

Vztah matka – dítě byl v psychologii středem velkého zájmu od počátku minulého století, kdy vznikla a rychle se rozvíjela psychoanalýza. Především zpočátku se matce věnovala mnohem větší pozornost a přikládala se větší důležitost jejímu podílu na zdravý psychický vývoj dítěte nežli otci, případně rodině jako celku. Dnes sice mnohem častěji hovoříme o roli matky a roli otce, o rodině jako systému, v němž má každý své jedinečné úlohy. Přesto stále vytváříme a určitým způsobem užíváme charakteristiky jednotlivých členů rodiny, abychom se v tom spleťtém labyrintu vztahů, jímž bývá, nějak zorientovali a měli pak šanci společně nalézt pochopení současné situace našeho klienta.

Nejen v psychoanalyticky orientovaných teoriích je matka považována za ústřední postavu života dítěte v prvních několika

měsících až letech života. V této době je pro dítě matka nejen zdrojem uspokojení jeho potřeb, ale také první postavou, kterou dítě nejprve vnímá jako částečný objekt a „teprve později se stává celým objektem, jehož osobnost a vlastní potřeby dítě nějakým způsobem uzná“. Do oidipovské fáze vývoje vstupuje spolu s matkou a dítětem otec, aby dítě tuto situaci úspěšně vyřešilo identifikací s rodičem stejného pohlaví a dočasným a pouze částečným zřeknutím se rodiče opačného pohlaví, který je znovu objeven v dospělém sexuálním objektu. Tyto všeobecně známe věci zde zmiňujeme proto, abychom ilustrovali velké proměny v úlohách obou rodičů při vývoji jejich dítěte. Může nám být blízký odlišný pohled na ontogenesi člověka, pravděpodobně se však vždy budeme zabývat prvními interakcemi dítěte s matkou, také nás bude asi zajímat vztah matky a otce a neměli bychom zapomenout i na vztahy mezi sourozenci.

Narušení vazby mezi matkou a dítětem obvykle doprovázejí ještě další nepříznivé vlivy. Duševní onemocnění rodičů, zejména matky, zvláště depresí, poruchy osobnosti rodičů, předčasné úmrtí osoby, která byla pro dítě citově významná, rozpad rodiny, umístění dítěte v náhradní péči, kriminalita rodičů nebo například závislost rodičů na alkoholu nebo drogách. Samozřejmě dalším nepříznivým vlivem může být i prostředí školy a mimoškolní a mimo rodinné prostředí, v němž děti žijí.

Komunikace matky s dítětem je v první řadě závislá na nalezení společných komunikačních kanálů, na správném porozumění

významů sdělení a nakonec na schopnosti dát význam sdělení do souladu s chováním sděujícího. Soulad významu sdělení a interpretace chování, které sdělení doprovází, je základním kamenem zdravé komunikace. Stane-li se, že informace sdělení není v souladu s chováním a kontextem situace, vzniká dvojná vazba, double bind. Dvojná vazba je naprosto nejednoznačná situace, na níž neexistuje „správná reakce“. Když například matka sděluje svému dítěti, že ho miluje, a toto sdělení říká zcela chladně a odtažitě, dítě neví, která z obou protichůdných informací je ta správná, na kterou má emočně i svým chováním reagovat. Tento příklad je dost výrazný, dvojně vazby vznikají často mnohem méně transparentně. Pro vznik dvojně vazby je tedy zapotřebí, aby byly splněny tyto tři podmínky: lidé, kteří jsou ve vzájemné interakci, mají k sobě velmi blízký vztah, který je pro ně životně důležitý; sdělení, která si vyměňují, jsou tak komplikovaná a nejednoznačná, že obsahují protichůdné či neslučitelné informace; na taková sdělení nelze vzhledem k povaze vztahu nereagovat, příjemce takového sdělení je v paradoxní situaci, na níž neexistuje „správná“ reakce. Takové situace se nám všem v životě občas stávají a přesto si můžeme říci, že jsme si na nelogičnost tohoto světa zvykli, nejsme takovými situacemi psychicky poznamenáni. To je pravda, nebezpečí pro zdravý psychický vývoj netkví v samotné dvojně vazbě, ale v chronickém nastolování takových situací.

Faktem je, že dvojná vazba matky je pro citově závislé dítěte jen obtížně řešitelnou situací. Nelze nekomunikovat, interakce s matkou

není pro dítě hra, z níž by mohlo vystoupit. Watzlawick popisuje několik možných reakcí na situaci, kdy je člověk do komunikace vtažen a nemá možnost odejít. Jako první se nabízí tuto výzvu druhého akceptovat a podřídit se. Můžeme se pak cítit být manipulováni druhým a navíc u dvojných vazeb se vydáváme na akrobatovo lano, na němž každý krok může znamenat chybu, kterou neumíme předvídat. Jiná možnost je komunikaci diskvalifikovat, vlastní nebo partnerovy promluvy připravujeme o jasný význam, čímž se stávají informačně bezcenné. Komunikovat lze také symptomy. Hovoru se lze takto vyhnout nebo ho vést určitým směrem a zároveň za to v očích toho druhého nebýt zodpovědný. Projevy schizofrenie jsou podle této teorie zjednodušeně řečeno diskvalifikací komunikace a komunikace symptomy, čímž se dítě brání ničivým důsledkům dvojných vazeb schizofrenogenní matky. Jinak řečeno, schizofrenogenní matky dlouhodobě vytvářejí v interakcích se svým dítětem dvojnou vazbu, situace, v nichž je dítě přinuceno čelit rozporným sdělením a emočním požadavkům matky, neexistuje pro ně úniková cesta ani „záchrana“ jiným členem rodiny. Nikdo mu opakovaně paradoxní sdělení matky nedokáže dostatečně kompenzovat, korigovat či učinit srozumitelné, takže dítě nakonec na logiku sdělení rezignuje. Ztrácí vhled do motivů chování matky i ostatních, schopnost rozlišovat zjevné a skryté významy v komunikaci, což mu poskytuje obranu před úzkostí z ambivalencí chování matky a vlastních citů k ní.

Jiným teoretickým konstruktem je Winnicottem popisovaná good enough mother , která je v prvních měsících života dítěte schopna „primárního mateřského zaujetí“ , to znamená, že má k dítěti vřelý vztah a je schopna přiměřeně vnímat a plnit jeho potřeby. Dost dobrá matka není ani příliš protektivní, ani chladná. Nejde tu o formulování nějakého mateřského ideálu, proto také Winnicott neužívá spojení „ideální matka“, matka je pouze „dost dobrá“, své dítě miluje a dokáže přiměřeně vnímat a plnit jeho potřeby.

Z tohoto a Sullivanova teoretického konceptu vychází Hilda Bruch při konstrukci jedné z teorií psychopatogeneze mentální anorexie. Matka příliš nerozumí signálům svého dítěte – např. kdy má hlad, kdy je ospalé apod. Stará se o něj jako „holčička o panenku“, to znamená, že při kontaktu s ním sama necitlivě určuje, kdy má dítě jaké potřeby, a ty pak plní. Dítě je tak velice často frustrováno neplněním vlastních potřeb matkou a zároveň se bojí odmítnout nežádanou péči matky, aby ji neztratilo. Na své potřeby časem rezignuje, snaží se přizpůsobit je své matce a vyhnout se tak střetům a frustraci. Nedostatečně si pak vytvoří hranice vlastního Já, zůstává příliš silně psychicky vázáno na rodiče, špatně odlišuje vlastní přání a potřeby od přání a potřeb druhých. Ostatními bývá takové dítě vnímáno jako hodné, nenáročné.

Ve věku dospívání, který staví před dítě úkol separovat se postupně od svých rodičů a mnohem silněji útočí na jeho sexuální identitu, se objevují problémy. Neschopnost odpoutat se v dospívání od matky vede dítě k nevědomému boji proti ní – nechce být jako ona - matka, žena, sexuální partnerka. Celý problém je často komplikován

nejednoznačným prožíváním matky dítětem – ta je vnímána na jedné straně jako dominantní a vysoce náročná, na druhé jako emočně nejednoznačná: přehnaně starostlivá a současně emočně zdrženlivá, chladná. / Rycroft, 1993 /

Anorektická matka je konstruktem, který nevychází přímo z nějaké teoretické školy, spíše je to konglomerát popisných přívlastků, celý trs vlastností a způsobů chování matky, „. . . jsou někdy popisovány jako hyperprotektivní, obtěžující a dominantní“. Chování matky k dítěti v ranném dětství bývá spojováno se vznikem poruch příjmu potravy z mnoha důvodů, z nichž tím nejprostším je fakt, že matka je pro dítě prvním a zpočátku jediným zdrojem potravy. Dále byly popsány u anorektických matek ambivalentní mateřské postoje a přílišná závislost matky a dítěte – nadměrná symbióza a mateřská kontrola. „Neuspokojení matky a její patologická přání vedla k patologickému požadavku submisivního a dokonalého dítěte“. / Krch, 1999 /

Dominantní matka je tedy matkou vládnoucí, řídící ostatní, iniciativní, aktivně se snažící určovat směr a ovlivňovat dění v rodině podle svých představ. A protože je dominance označení způsobů chování se ve vztazích, potřebuje taková matka pro úspěšnou realizaci své dominance submisivního partnera. Tím může být sexuální partner nebo její dítě. Nyní je zřejmě patrné, že dominance není vlastnost, kterou by člověk tvořil všechny své vztahy – dominantní manželka

musí být někdy submisivní sekretářka svého šéfa, submisivní manžel může být velmi dominantní šéf. Na druhou stranu máme tendenci způsoby našeho vztahování se k druhým přenášet do vztahů nových, máme-li tu možnost. V tomto směru se od sebe lišíme schopností adaptovat se na požadavky a možnosti nového prostředí. Lze říci, že někdo potřebuje více přizpůsobovat prostředí svým požadavkům a potřebám, zatímco jiný dokáže své požadavky a potřeby přizpůsobit nabízeným možnostem prostředí. Dominance jako jakási osobnostní vlastnost má blíže k prvnímu případu, submise k případu druhému. Podle našeho názoru ale v konkrétních vztazích či situacích více záleží na sociálních schopnostech člověka, na jeho schopnosti vycítit, jak se může v tom kterém vztahu chovat, aby dosáhl oboustranné spokojenosti. Naše představa je taková, že silně dominantní matka má tendenci permanentně udržovat vztah se svým dítětem jako komplementární a zároveň velice těsný. Jakoby se zde znovu objevuje výše zmíněná teorie „málo citlivé matky k potřebám jejího dítěte“, ovšem tentokrát v interakčním modelu vztahu. Dominantní matka určuje pravidla, submisivní dítě je naplňuje. Jistě ne náhodou dochází nejčastěji k nástupu poruch příjmu potravy v rivalizujícím období puberty, které svou podstatou vnáší do vztahů rodičů a dětí symetrii, soutěživost, trumfování se. Typické věty rodičů v anamnéze jejich dcery anorektičky jsou: „Vždycky to bývala taková hodná holka, bezproblémová, poslouchala. . . až teď zlobí s tím jídlem. “

Zlobení s jídlem přináší obrovské změny v rodinných interakcích a zároveň s tím související velké zmatky v sebepojetí „problémového“

dítěte. Možná, že následující tvrzení bude znít příliš „černobíle“. Nechceme celý problém vzniku poruch příjmu potravy u dospívajících dívek zjednodušit pouze dlouhodobou patologií ve vztahu s dominantní matkou, ovšem máme za to, že tento pohled může přispět k porozumění dynamice velkých osobnostních změn u dívek s tímto problémem. Silná dominance matky ji nutí zaujímat ke svému dítěti již od počátku superiorní roly v komplementárním vztahu, dítě je tedy ať chce či nechce v pozici inferiorní. Tento vztah je navíc velmi těsný, oba zúčastnění jsou na sobě značně závislí. Během prvních let se dcera až příliš dokonale přizpůsobila pravidlům a požadavkům své matky, převzala její potřeby za své a na ty vlastní „pozapoměla“. Puberta s sebou ovšem přinesla radikální požadavek na změnu. Dcera je svým „vývojovým stádiem“ tlačena stávat se ženou, která má stále větší potřebu vnášet do rigidně komplementárního vztahu s matkou symetrii. Měla by prosazovat vlastní potřeby. Dalším otazníkem je, jak se prosadit ve vztahu, v němž odmítnutí komplementarity ohrožuje vztah samotný, ba co víc – ohrožuje v tak těsném a závislém vztahu vlastní sebedefinici! / Watzlawick, 1999 /

4. Ústavní péče

4.1. Problematika využití ústavní péče

Do ústavní výchovy se nyní děti dostávají nejen pro špatnou péči rodičů, ale i z důvodu bytové krize nebo hmotné nouze. Přitom se

jedná také o rodiče, kteří dětem neubližují, mají je rádi a i děti jsou na ně silně citově vázány. Ačkoliv by hmotná podpora takové rodiny vyšla stát podstatně levněji než ústavní péče, je běžným řešením odtržení dětí od rodičů a jejich umístění v ústavu. Děti, které nemají lásku a rodinné zázemí, nalézají útočiště v různých ústavech. Je postaráno o jejich základní potřeby, ale každý si uvědomuje, že je to náhražka nedokonalá. Ústavní výchova je v České republice nejčastějším způsobem řešení krizové situace dítěte, přičemž pro zhruba třetinu dětí se jedná o řešení trvalé, až do dosažení zletilosti. Nezralí, v řadě případů ústavní deprivací postižení mladí lidé se pak mají sami, po létech plně organizovaného života, začít o sebe starat. Jejich start do života je velmi ztížen a mnohé z těchto dětí končí na okraji společnosti, mnohdy jako trestně postihovaní delikventi. Jejich nepřipravenost na sociální roli rodiče, včetně nedostatku kopírovatelných rodičovských postupů a praktik představuje závažnou zátěž i pro jejich děti. Bohužel i jejich děti nesou s sebou tento handicap. Až čtvrtina dětí umístěných v ústavech sociální péče jako nevzdělavatelné, se tam dostane v důsledku nerozpoznané ústavní deprivace, ač v případě péče v rodině by byly schopné absolvovat zvláštní, a některé i základní či dokonce střední školu. K základním patří výsledky práce týmu Robertsona a Bowlbyho, kteří sledovali reakce dětí odloučených poprvé od matek a umístěných v neosobním prostředí ústavu. Výzkumníci identifikovali tři rozpoznatelné fáze reakce na separaci:

- fázi protestu, kdy dítě křičí a zmítá sebou, volá matku a čeká na základě své předchozí zkušenosti, že ona bude na jeho křik reagovat,
- fázi zoufalosti, kdy dítě postupně ztrácí naději na přivolání matky, křičí méně a odvrací se od okolí ve stavu hluboké stísněnosti, a
- fáze popření touhy po matce, kdy potlačí své city k matce a buď se připoutá k někomu, kdo je ošetřuje, nebo nemá-li nikoho k dispozici ztrácí vztah k lidem a upoutává se spíše na věci

Pozitivní identita je jednou ze základních psychologických potřeb . Opakem identity je anonymita, situace kdy nemáme žádné společenské "já", kdy se stáváme pouze jedním z davu, jedním z mnoha. Podstatnou součástí identity je i náš původ a naše historie. Z toho pěstounská péče, adopce apod. nemůže zcela naplnit potřebu dítěte při pátrání po svých kořenech. Vystává tedy otázka zda tajit před dítětem fakt, že bylo osvojeno, ale z praktického hlediska není biologickým potomkem rodičů, s nimiž žije. Podle psychologické praxe se radí dítěti nijak nezatajovat jeho původ. neexistují žádná stoprocentní opatření, která by mohla zajistit naprostou a trvalou izolaci dítěte od skutečné pravdy. Jediným důsledkem takového jednání by byly pochyby dítěte, proč nemá fotografie z dětství, proč se jeho rodiče nezmiňují o počátcích jeho života apod. Následně jsou stresováni i rodiče, žijící dennodenním strachem před prozrazením pravdy a nevědomky tak mohou narušovat poklidný tok rodinného života a zbytečně navozovat konfliktní situace ohrožující stabilitu rodiny. Pokud by dítě náhodně zjistilo skutečnou pravdu o svém

původu, může to na ně mít destruktivní vliv a může dojít až k naprostému zhroucení vlastního "já" a osobního života. Veškeré dosavadní cíle a plány ztrácejí smysl a dochází tak k rozpadu i jiných základním potřeb, nejenom vlastní identity.

Náhradní rodiče si nikdy nemohou být předem jisti o vlastnostech a vlohách jejich svěřence neboť jsou z velké části ovlivňováni dědičnými předpoklady svých biologických rodičů. Avšak prostředí, ve kterém dítě vyrůstá má také značný vliv na formování jedince a může jej do značné míry ovlivňovat a formovat, přestože ne zcela změnit. Vývoj člověka začíná jeho početím. Splnutím zárodečných buněk dochází ke kombinaci dědičných vloh otce a matky, které jsou posléze neměnitelné. Nese si genetické informace po obou rodičích ve stejné míře, takže pokud se dítě jednomu z rodičů "více podobá", jde pouze o to, že se u něho určité genetické předpoklady projeví ve větší míře, respektive viditelnějším způsobem. Člověk získává v době početí svou genetickou výbavu, tj. soubor genů určité kvality. tento soubor se nazývá genotyp. genotyp se během života nemění a pokud ke změně dochází tak ve smyslu negativním. Míra vlivu dědičnosti a prostředí může být v případě různých vlastností odlišná. Vliv prostředí závisí už na samotné genetické informaci. Lidé s různými dědičnými předpoklady mohou reagovat na stejné prostředí různě. V dětství převažuje vliv rodiny, dítě přijímá způsoby chování i mnohé osobnostní rysy po svých adoptivních rodičích. Kvalita prostředí je tedy určena rodiči, je nezávislá na volbě dítěte. V průběhu dospívání

se jedinec osamostatňuje a v jeho chování se začnou projevovat ve větší míře dědičné podmíněné znaky zakódované v jeho dědičné výbavě. Preferují způsoby jednání, které více vyhovuje jejich vrozeným potřebám a dispozicím. Z toho důvodu bývají rodiče v pubertě překvapení změnou chování jejich svěřených dětí, přestože změna proběhla absolutně nezávisle na nich.

Vztahy mezi geny vytvářejí jen předpoklady ke vzniku určité vlastnosti. Konečný efekt, tj. fenotyp závisí i na prostředí. Zda a v jaké míře se genetické dispozice rozvinou závisí na vnějších vlivech. Vztah dědičnosti a prostředí je ovlivněn skutečností, že genotyp je neměnný, zatímco okolní prostředí a vlivy neustále kolísají, mění se jejich intenzita, frekvence a kvalita. Budoucí adoptivní rodiče také nemohou nikdy předem odhadnout inteligenční potenciál adoptovaného dítěte – neměnnou roli zde hraje dědičnost inteligence. Tyto dědičné dispozice jsou stálé, určují maximální možnou úroveň schopností každého dítěte. Např. podprůměrné dítě má své maximum v pásmu spodního průměru, dosáhne ho však jen tehdy bude-li mu věnována maximální péče pro rozvoj jeho potenciálu. Je zajímavostí, že prostředí může zvýhodňovat jedince s určitými vlohami. Jsou pak lépe přizpůsobeni, mají více potomstva atd. , takže prostředí může měnit genetický potenciál celé společnosti. Vzhledem ke způsobu dědičnosti inteligence je možné, že dvě děti, které mají stejnou aktuální úroveň rozumových schopností se mohou lišit ve svých genetických předpokladech. Jedno z nich může být méně nadané, avšak dobře stimulované. Druhé naopak může být inteligenčně více schopné, avšak

prostředí ve kterém žije nerozvinulo naplno jeho potenciál. V případě optimálnějších podmínek mě stále možnosti postupu v kontrastu s prvním dítětem, které už dosáhlo svého maxima. Nejvýznamnějším prostředím , které ovlivňuje rozvoj všech psychických vlastností člověka je rodina. Dalšími skupinami které mají nezanedbatelný vliv na vývoj jedince jsou i různé sociokulturní okruhy, ve kterých se dítě pohybuje. Inteligence jako taková však závisí ve větší míře na dědičnosti a výchova a vzdělání ji ovlivňují méně. / Vodičková, 2000 /

Důvody matek, které odloží dítě o ústavní péče může být několik :

- Svobodné matky, které nejsou schopny vytvořit si k dětem přiměřený citový vztah. Některé z nich pravděpodobně žily v prvním období svého života bez mateřské péče, kterou nejsou následně schopny poskytnout svému potomkovi.

- Nezletilé dívky, u nichž nebylo těhotenství přerušeno včas. Nejde o ženy bez mateřských vloh, ale spíše o ženy s nedostatkem zkušeností a ženy nezralé. Dalším faktorem je neustále se zvyšující věková hranice, kdy ženy považují za ideální založit rodinu. V dnešní době se hranice v průměru pohybuje od 25 do 29 let, zatímco ještě v roce 1989 bylo ideálním věkem počít první dítě do 24 let. Lidé se více orientují na cestování a sebevzdělávání, přičemž rodina by v takovýchto situacích měla brzdný efekt v osobním vývoji. Proto se také zvyšuje množství interrupčních zákroků nebo matek, které ponechají své dítě k adopci.

- Ženy osamělé a bez pomoci, které nejsou schopny se o dítě postarat ze sociálních či zdravotních důvodů.

- Ženy, které mají už více dětí v ústavech. Převážně jde o ženy fyzicky i duševně nemocné.

- Ženy v těžkých životních situacích (např. Nemoc).

5. Vliv negativních faktorů na psychiku dítěte

5. 1. Co je normální ?

V současnosti existuje několik pohledů na lidskou normalitu. Nejrozšířenější pohled říká, že lidská normalita je zdraví neboli nepřítomnost psychopatologických příznaků. Dalším možným měřítkem může být hodnota IQ, veličiny, která měří míru školní inteligence. Normální hodnota se pohybuje mezi 90 a 110 body. Za abnormální a patologickou hodnotu se považuje pokles pod tuto hranici. Převýšení této hodnoty zároveň nemusí zákonitě znamenat, že dotyčný, který dosáhl nadprůměrného IQ je v životě provázen rozvinutým citovým životem nebo že je dobrý člověk. Vědci do normality řadí jedince, kteří nadprůměrně fungují ve velkém rozsahu činností a běžné problémy života se jim nikdy nevymykají z rukou a pro velký počet jejich kladných vlastností je vyhledávají jiní lidé.

Druhým typem, který je řazen též do této stupnice, vědci definují jako ty, kteří buď nemají žádné příznaky nebo je mají jen v zanedbaném rozsahu, jako např. lehká úzkost před zkouškou. Dobře fungují ve všech oblastech, které je zajímají, rozsah jejich aktivit je široký, jsou přínosem pro společnost, v obecné rovině spokojeni se životem, nemají jiné než běžné každodenní starosti a problémy.

Za počátek vývoje lidské osobnosti lze považovat dobu, kdy se u dítěte objevuje sebeuvědomování. To je obvykle kolem 36. měsíce až čtvrtého roku života. Některé rysy osobnosti, hlavně temperamentové, se však rýsují dříve. Jsou zřejmé již v ranném novorozeneckém věku. Komplexně je však celá osobnost vybudována až v ranné dospělosti, kolem 18. až 20. roku. Kdybychom měli obecně definovat rysy osobnosti, tak jako trvalé způsoby, jimiž jedinec vnímá, přemýšlí a vztahuje se jak k okolí, tak k sobě samému. Tyto způsoby vnímání, přemýšlení a vztahování jsou zřejmé v širokém rozsahu významných osobních a sociálních souvislostí.

Osobnost se rozpadne až při těch nejtěžších poškozeních mozku, v důsledku těžkých úrazů, nádorů, dlouhodobé chemické závislosti, atd. I některé geny, porodní okolnosti i nepříznivý tlak zevního prostředí mohou být příčinou osobnosti odlišné od normy, o které jsem mluvila. / Koukolík, Drtinová, 2006 /

5. 2. Poruchy chování

Dítě je od počátku vývoje kontrolováno a usměrňováno, zda jsou projevy jeho chování žádoucí či nikoli v souladu s normami společnosti. Vyvíjí se tak mechanismus, kdy dítě cítí vinu, když něco provede. Na počátku školní docházky by dítě mělo být sociálně natolik zralé, aby zvládlo normy stanovené školou. Některé děti jsou na počátku školní docházky sociálně nezralé, ale častěji jde o dítě jednoduše zanedbané. Jsou-li výchovně v pořádku, většinou se tyto děti během prvního pololetí srovnají. Největší problém jsou děti výchovně i sociálně nezralé . Na začátku školní docházky však většinou velmi kladně působí fakt, že učitelka je pro dítě velkou autoritou. Druhý a třetí ročník je bez výrazných změn v dodržování norem chování. Od 10 ti let dál – rozvoj identity, rozvoj myšlenkových operací, velkou roli hraje skupina vrstevníků (hierarchie skupiny, apod.). Další zlom je v prepubertě a pubertě. Člověk začíná hledat sám sebe, potřebuje vlastní identitu, ochotní diskutovat o čemkoli, neradi přijímají situaci jako jednoduše danou. („Je lepší být zlobivý než průměrný“). Zvláště dítě se špatným zázemím hledá útočiště v partě – užitečné mimoškolní aktivity jsou zásadní – na zřeteli musíme mít nenaplněné ambice rodičů a osobnost dítěte. Pokud se objevuje i násilí, oblast agresivních poruch chování je to nejzávažnější varianta. Asociální chování se vyskytuje ve třech zásadních případech. Když chce dítě získat něco, co jinak získat nemůže . Popřípadě deprivované dítě hromadí věci. Nebo asociální

chování vede k získání prestiže, kamarádů. Dítě nemá dostatek sociálních dovedností. Ve třetím případě převládá snaha udržet si pozici nebo normu.

Příčiny vzniku poruch chování mohou být prenatálního typu, postnatálního nebo perinatálního typu. Hlavními faktory, které vznik poruch chování ovlivňují je hlavně rodina. Dalším ovlivňujícím faktorem je dědičná zátěž. Míním tím děti psychopatů, asociálních jedinců a závislých jedinců . Dalším zásadním faktorem může být porucha CNS na bázi pre nebo perinatálního poškození (např. epilepsie, jedinci v počátečních fázích demence, děti po zánětlivých onemocněních mozku). Základem bývá emoční rozladěnost, nižší schopnost korekce vlastního chování, impulzivita. Záleží i na banálních věcech jako aktuální somatický stav, změny počasí. U dětí s oslabenou CNS nacházíme často vztah k tzv. emoční deprivaci dlouhodobé, často u dětí, které se cítí odmítány, popřípadě srovnávány v rodině s úspěšnějším sourozencem. Tito jedinci mají později i častý problém v navazování vztahů.

Poruchy chování můžeme vymezit na základě několika hledisek. Jedinec v chování není schopen respektovat normy respektované v dané společnosti. Poruchy chování jsou vždy narušením socializace. Chování je poruchové, když je jedinec natolik psychicky vyspělý, že dokáže rozlišit normy, co je a není žádoucí. Dalším faktorem poruchového chování je, když dotyčný společenské normy neakceptuje. Je neschopen dané společenské normy akceptovat, má jinou hodnotovou hierarchii. Nápadnosti v oblasti sociálních vztahů

nám mohou také ledacos vypovědět. Nedostatek empatie, egoismus, chlad. Jedinci jsou nadměrně koncentrovaní na uspokojení vlastních potřeb, kterým chybí pocit viny za negativní následky vlastního chování. Převládá u nich nedůvěra k lidem, plochost vztahu, často paranoidní chování, nízká frustrační tolerance, neschopnost oddálit uspokojení. Muži bývají lepšími dědy než otci. Agresivita se může objevit jako rys osobnosti. Jsou narušována a porušována práva ostatních, někdy i jeho uspokojení. Tyto patologické jevy mohou dojít až k sadismu. Často těžké posoudit, kde je problém. Zda je jedinec schopen chápat problém a normy, zda se potíže vyskytli i jinde v rodině.

Nyní bych zmínila několik znaků, podle kterých můžeme určit vyskytující se znaky antisociální osobnosti, jak je stanovila Americká psychiatrická společnost. Tyto znaky prokazují poruchy osobnosti, které jsou hluboce zakořeněné nebo způsoby chování vyjadřující neměnnou odpověď v rozsáhlé oblasti osobních i sociálních situací.

Hrubá neúcta k právům druhých lidí a jejich porušování, které se projevují počínaje 15. rokem věku v třech nebo více směrech :

- narušování zákonných sociálních norem, což se projevuje opakovanými činy, které jsou důvodem k uvěznění
- podváděním, což se projevuje opakovaným lhaním, užíváním přezdívek, využíváním druhých lidí pro osobní zisk nebo blaho

- impulsivitou nebo neschopností plánovat budoucnost
- podrážděností a útočností, což se projevuje opakovanými rvačkami nebo tělesnými útoky
- bezohledností ve vztahu k bezpečí cizích lidí i svému
- soustavnou neodpovědností, což se projevuje neschopností soustavně pracovat nebo dodržet finanční závazky
- nepřítomností výčitek svědomí, což se projevuje racionalizací svého chování nebo lhostejností vůči lidem, kterým nositelé poruchy ublížili, s nimiž špatně zacházeli nebo které okradli

Jedinci je nejméně 18. let. Existují důkazy, že jedinec měl poruchu chování již před 15. rokem věku. Antisociální chování se neobjevuje pouze v průběhu schizofrenie nebo manické epizody. Diagnóza antisociální porucha osobnosti je vysoce pravděpodobná, jestliže se u jedince prokážou tři nebo více popsanych znaků.

Dále bych chtěla prezentovat několik případů, které spadají do kategorie antisociálního chování spíše po stránce silně psychopatologické a které mají nápadnou souvislost s jejich nepříznivými zážitky z dětství, což se snažím ve své práci nastínit.

Jeffrey Lionel Dahmer (21. 5. 1960 – 28. 11. 1994, zavražděn spoluvězněm)

V dětství sexuálně zneužit sousedem. V dětství sbíral mrtvá zvířata – známky nekrofilie. V průběhu dospívání se rodiče rozvedli. Nebyli spolu schopni mluvit, nechali sedmnáctiletého syna bez peněz, jídla a s rozbitou lednicí v domě samotného. Byl tajný alkoholik a homosexuál. Roku 1988 byl zatčen pro sexuální obtěžování třináctiletého chlapce. Byl odsouzen k roční nucené práci. Po propuštění počal sérii vražd. První vraždu spáchal v osmnácti letech. Zaměřoval se zejména na černé Američany. Oběti sexuálně zneužíval, poté těla rozřezal a lebky si nechával jako trofeje. Hlavní motivací byla nekrofilie a kanibalismus. Počet obětí se odhaduje na sedmnáct.

Dennis Nilsen (23. 11. 1945, dosud ve vězení)

Otec byl závislý na alkoholu. Ve čtyřech letech se rodiče rozvedli. Matka po znovuprovdání chlapce poslala k prarodičům, kteří ho po dvou letech vrátili zpět. Nevlastní otec praktikoval striktní výchovu. Zavraždil přibližně patnáct mužů. Podobně jako Dahmer si přál mít někoho, kdo by ho nikdy neopustil a to mohl být jedině mrtvý člověk. Všechny Nilsenovy oběti byli muži, se kterými se seznámil v barech a doma je poté po omámení zavraždil a rozřezal. /Koukolík, Drtinová, 2006 /

5. 4. Agrese

Hned na počátku našich úvah o agresivních projevech je dobré zdůraznit, že agresivní chování, ačkoliv je aktuálně často chápáno

jako chování negativní, nežádoucí a nevhodné, je zcela přirozenou formou chování živočichů. Bez dostatečné míry agresivity by mnozí nepřežili, neobhájili své teritorium, neochránili své potomstvo. Agresivní projevy mají tedy nesporně svůj účel. Existují různorodé přístupy, jimiž se psychologové snažili objasnit mechanismy agresivního chování. Nám mohou poskytnout ucelený pohled na lidskou agresivitu na úrovni individua. Z jednotlivých výzkumů vyplývá, že lidé mají vrozené dispozice (stejně jako ostatní živočichové) chovat se agresivně v případě ohrožení či frustrace. Existují určité faktory, které mohou být zodpovědné za zvýšenou míru agresivního chování. Tyto faktory jsou jak biologické (testosteron, některé psychoaktivní látky), tak sociální (násilí v televizi, bojové sporty). Lidská agrese má mnoho různých forem. Je potřeba si uvědomit, jaký hrozivý potenciál se skrývá v možnosti zneužití současných zbraní, a že v každém z nás dřímá potenciální zabiják. Agresivní chování lidí se samo o sobě řídí archaickými a biologickou evolucí vyvinutými pravidly. Proto má každá společnost komplikované sociokulturní regulační mechanismy, jež vymezují míru a oprávněnost určitého agresivního chování. Je potřeba dále prohlubovat lidské znalosti o sobě samých. A je také zapotřebí prohlubovat vzájemnou provázanost světa, která může hodně pomoci regulaci lidské agresivity. Pak si nebudou moci budoucí generace troufnout považovat se navzájem za naprosto odlišné na základě rozlišností v rase, jazyku, národnosti, náboženství, ideologii a hospodářském zájmu. Bezpochyby existují i jiné techniky, pomocí

kterých se tento aspekt lidské přirozenosti dá pro blaho lidstva jemně uhladit". / Wilson, 1993 /

5. 4. 1. Agrese jako pud

Zastánci psychoanalytické teorie vycházejí z pojetí agrese, jako vrozeného, trvale přítomného pudu, který je vyvolán vždy, když je jedinec frustrován neschopností dosáhnout určitého cíle. Agresivní pud pak motivuje jedince ke zdolání dané překážky. Tato hypotéza frustrace - agrese vysvětluje smysl agresivního chování u lidí.

Afektivně agresivní jedinec tak pouze reaguje na určitý podnět, který v něm vyvolává hostilitu, silný negativní emocionální stav a impulzivní reakci, ve sféře fyzického nebo verbálního. / Atkinson, 1995 /
/Afektivní agrese často není plánovaná. Spíše, než jiným cílem je motivovaná vnitřním tlakem zranit, kdy agresivním činem se naplní smysl reakce na averzivní podnět. / Výrost, Slaměník, 1997 /

5. 4. 2. Agrese jako naučená odpověď

Tento typ agrese bychom zároveň mohli nazvat instrumentální agresí. V první řadě je vedlejším produktem dosahování jiných cílů. Je mezikrokem na cestě za něčím jiným. Instrumentálně agresivní člověk nečiní obvykle pod vlivem zlosti, jeho konání není vyprovokované nevhodným jednáním budoucí oběti podobného charakteru, jako u afektivní agrese.

Teorie sociálního učení vychází z behavioristického výzkumu učení u zvířat, ale zabývá se sociálními interakcemi lidí. Určité sociální chování může být odměněno a jiné naopak trestáno. Lidé si nakonec vybírají úspěšnější vzorec chování. Zdůrazňuje se zde význam kognitivních procesů a zástupného učení. Lidé si jsou schopni díky svým kognitivním procesům představit případné důsledky svých činů, což ovlivňuje jejich rozhodování. Stejně tak mají lidé schopnost učit se pomocí sledování chování druhých lidí. Stoupenci teorie sociálního učení odmítají koncepci agrese jako vrozeného pudu či geneticky zakotveného instinktu. Zastávají názor, že agrese je sociálně naučené chování, které se stejně jako každé jiné chování bude vyskytovat tím pravděpodobněji, čím častěji bude posilována. Dle této teorie je následkem frustrace nepříjemná, předem nedeterminovaná emoce. Odpovědí na tuto emoci může být agrese, ale i nějaké jiné chování (např. depresivní nálada). Frustrace bude vyvolávat agresi u jedinců, kteří se naučili, že agrese je nejúspěšnější odpověď na frustrující chování. Výzkumy vědců, zastávajících teorii sociálního učení, přinesly celou řadu zajímavých poznatků, osvětlujících povahu agresivního chování. Například důkazy, že agresivní chování se lze naučit imitací. Mezi zajímavé objevy patří také vyvrácení pudové teorie agresivity v rozsáhlé sérii 28 studií autorů, kteří se zabývali problematikou agrese a katarze. Tyto studie předpokládaly, že jestliže je agrese trvale přítomný pud, pak její intenzivní prožití by mělo mít za následek uvolnění tohoto pudu. Výzkumy však prokázaly, že intenzivní prožití agrese ji naopak spíše posiluje, než tlumí. Teorie

sociálního učení nepřináší vysvětlení původu agresivního chování v lidské společnosti, ani se nezabývá jejím významem pro jedince a společnost. Poskytuje však cenné poznatky o principech, jimiž se agresivní chování lidí řídí. / Wilson, 1993 /

K odstranění agrese již v současné době slouží řada prostředků, mezi nimiž můžeme zmínit například různé sportovní aktivity sloužící ke spontánnímu uvolňování energie. Agrese může být i projevem „přemístěné aktivity“, jiného mechanismu uvolňování energie spojené s určitou pudivou tendencí (frustrovaná sexualita se např. může projevit agresivitou). Tento druh blokové agrese vede k vyhledávání obětního beránka, odreagování se na náhradním objektu. Podle některých teorií může agresivní založení motivovat i volbu některých profesí, jako například povolání policisty či vojáka. Naopak dlouho měštnaná agrese se může projevit neočekávanými výbuchy ničení. / Nekonečný, 1998 /

5. 4. 3. Co vyvolává agresi ?

Agrese a agresivní chování samozřejmě vzniká na základě určitých vnějších vlivů, změn v prostředí. Tady tedy můžeme hovořit o podnětech, které agresi vyprovokují. Souhrnně jsou nazývány jako averzivní podněty. Jejich společným jmenovatelem je to, že vyvolávají stav nepohody.

5. 4. 3. a, Útok

Pravděpodobně nejspolehlivější reakcí, kterou vyvolá agrese je útok. Může být přímý fyzický a nebo verbální. Po útoku přichází reakce, ale zvláštností je, že zrovna ta se za agresi nepovažuje, i když většinou reaguje stejným způsobem, jakým byla poškozená. Je to proto, že odvetná agrese byla vyprovokovaná, tedy odvozená a tím i přípustná. I tento způsob odvěty bych nazvala druhem agrese.

5. 4. 3. b, Frustrace

Podle dřívějších teorií byla agrese vždy důsledkem frustrace. Postupem času se upustilo jen na jednu z reakcí. Frustrace je stav, který vzniká tehdy, když okolnosti znemožňují dosažení cíle. / Výrost, Slaměník, 1997 /

Zároveň je to vnitřní stav, který tato situace vyvolává. Zdrojem frustrace mohou být vnější fyzické překážky, překážky spíše psychologické povahy nebo vyslovené zákazy. Ovšem člověk se může frustrovat i sám, např. zábrany nebo nereálnými představami o nedostupnosti něčeho. Frustrující jsou nedostatky, neúspěchy a ztráty všeho druhu. Nejzávažnější jsou ovšem frustrace typu ztráty prestiže, nedůvěra sociálního okolí nebo neuspokojivé sociální vztahy. Frustrace se od problémové situace liší nejen způsobem reakce, ale i tím, že v problémové situaci se nejdříve hledá řešení a až poté, když

není nalezeno, může se situace stát frustrující. Každý člověk má určitou míru tolerance na frustraci. U dětí je běžně tato tolerance nižší, než u dospělých. / Nekonečný, 1998 /

5. 4. 3. c, Zlost

Vlivů způsobujících agresi je mnoho. Vedle vnějších faktorů, jako je vysoká teplota, současná situace nebo zvýšená aktivační úroveň, je zlost bezprostředním pozadím afektivní agrese. Ukazuje se nám jednoduchý řetězec, kdy se objeví averzivní podnět. Ten vyvolá zlost a ta následně přechází v agresi. Můžeme tedy zlost považovat i za příčinu afektivní agrese. Proti této teorii vystoupil Berowitz s modelem, podle kterého zlost agresi nepodněcuje přímo. Přímou příčinou agresi podněcuje negativní afekt. / Čermák, Hřebíčková, Macek, 2003 /

5. 4. 4. Co způsobuje agresi ?

V současné době se čím dál, tím častěji setkáváme s případy agrese ze stran dětí, která ve velké míře přechází v trestnou činnost. Neustále se na televizních obrazovkách objevují mladé tváře dětí, které jsou spjaté s krádežemi a vraždami. Příběhy skutečných či potenciálních "dětských vrahů" dnes naplňují stránky novin. Více se dozvídáme o jejich činech. O to méně však slyšíme o jejich životě či okolnostech, za nichž vyrůstali. Mnozí dávají vinu rodičům, institucím, televizi

nebo celkové kriminalitě. V souvislosti s nabízenými řešeními problému se objevuje otázka role či významu vnější regulace chování jedince ve společnosti. Jakou roli hraje existence přísných pravidel a hrozba trestu? Vedle rodičovských zákazů a naučených vzorců chování nám v ubližování jiným brání schopnost vcítit se do jejich duševních stavů. Schopnost dítěte vžívat se do duševního stavu druhého člověka není přítomna od narození. Lidé, kteří si ji v průběhu života neosvojí, představují významné riziko nejen pro sebe, ale i pro společnost. Jedinec, který není schopen představit si bolest a utrpení jiného člověka, totiž ztrácí významnou brzdu, jež mu brání v tom, aby druhého člověka citově či fyzicky zraňoval. Když nám třeba někdo v afektu vyhrožuje, že nás zabije, bereme tuto výhrůžku jako výraz rozčilení, nikoli jako skutečný záměr, a reagujeme vhodněji než útokem. Dítě schopné vžití se, se svým hněvem dokáže pracovat ve fantazii. Živým a neživým objektům, jež mu brání v uspokojování biologických a citových potřeb, se tak může bránit na symbolické, mentální úrovni, namísto toho, aby se jich muselo zbavovat fyzickým napadením a zničením. Tyto schopnosti jsou pro většinu lidí samozřejmou a přirozenou součástí psychiky. Vědci ovšem došli k závěru, že schopnost vcítění není určena geneticky. Získáváme ji až v průběhu vývoje. / Pothe, 1996 /

Již v prvních dnech svého života vykazuje novorozeně schopnost vyjádřit základní emoce: strach, radost, hněv, smutek, odpor či hnus. S nimi se pojí i výrazy obličeje, univerzálně rozpoznávané u všech kultur. Dítě se učí uvažovat o sobě jako o bytosti, jejíž pocity a přání

dávají smysl v souvislosti s odpovědí matky na jeho chování. Tento vztah mezi matkou a dítětem funguje od momentu narození. Ovšem jedinci s nevyvinutou schopností vcítit se do druhého se stávají chodícím patologickým nebezpečím. A tím se dostáváme k dětské kriminalitě, která se objevuje všude kolem nás a týká se osob s čím dál, tím menším věkovým průměrem. / Vágnerová , 2001 /

S věkem roste rafinovanost v agresivním chování. Například u batolat konflikty vypadaly dosti nevinně. Tahání se o hračku, držení předmětu, doprovázené projevy „dej“ apod. V případě neúspěchu se dítě rozpláče a když je dost vytrvalé, tak udrží myšlenku na to, že se mu něco nezdařilo a čeká dál na svou příležitost. I děti předškolní jsou dosti přímé či přímočaré. Děti ještě nejsou schopné své pocity příliš dlouho držet na uzdě a vymýšlet nějakou rafinovanou odvetu či pomstu a odkládat ji na později. Když mají tedy agresivní pocity, dají jim volný průchod. Nejčastěji to jsou agrese verbální , různé pošklebky, říkanky, nadávky, nebo se jedná o přímé agrese fyzické. Zřídka se projevují agrese rafinovanější , skryté štípání, tahání, šťouchání, ničení věcí, kažení radosti druhého a podobně. V období mladšího školního věku je už to něco jiného. Nikdy nejsou děti tak kruté, jako právě v tomto období. Jako by jim vadilo vše, co jakkoliv vybočuje z řady, narušuje dokonalý systém světa, který se učí poznávat. Vadí jim především odlišnost druhého (brýle, koktání, příliš vysoké znalosti, nemoderní oblečení, ale i příliš krásné a moderní oblečení...). Vrcholem negativních dětských projevů

mladšího školního věku je tzv. období izosexuálních skupin, tedy cca věk 4. - 7. - 8. třídy, kdy je za odlišnost považována i příslušnost k opačnému pohlaví a agrese je často právě zaměřována tímto směrem. Někdy zbytečně agresivní projevy mají svůj zdroj ve vlastní nejistotě a v posilování vlastního Já. Tady se tedy ještě jednalo o agresi dětskou. U dospělých jedinců jsou projevy agrese mnohem rafinovanější a promyšlenější. / Šulová, 2005 /

5. 5. Dětská kriminalita

Nyní bych ráda poukázala na závažnost tohoto tématu a to na příkladech spáchané trestné činnosti mezi dětmi, která je alarmující. Kriminalitou rozumíme souhrn trestných činů spáchaných na určitém území za určité období, přičemž trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně. Pro dětskou kriminalitu je někdy užíván název prekriminalita, neboť se jedná o činnost, které se dopouštějí osoby před dosažením trestní odpovědnosti, a která, pokud by jí spáchaly osoby starší 15 let, by byla považována za trestný čin. Dověšení 15. roku věku je tedy tou právní skutečností, která zakládá trestní odpovědnost, v důsledku čehož je možné takovou osobu trestně stíhat a odsoudit. Hranice trestní odpovědnosti není ve všech státech stejná, a to ani v rámci Evropské unie – např. Belgie – 18 let, Portugalsko, Španělsko – 16 let, Německo – 14 let, Francie - 13 let, Nizozemí – 12 let, Velká Británie (Anglie) – 10 let apod.

V roce 1989 se o dětské kriminalitě prakticky nemluvílo, přestože tehdy byl podíl kriminality mládeže na celkové kriminalitě vyšší o 1,17 % než v roce 1999. Totéž platí i o brutalitě dětí, která se vyskytuje v různé formě a intenzitě případ od případu, nejčastěji jako šikana mezi dětmi ¹. Použití zbraně různého druhu dětmi je pouze ojedinělé, záleží na okolnostech každého případu.

Trestná činnost dětí a mladistvých se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních věkových skupin pachatelů. To je dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páčání trestné činnosti. Mládež páchá trestnou činnost častěji se spolupachateli a ve skupině. Trestná činnost je ve většině případů páchána živelně pod vlivem momentální situace (převládá emotivní motivace oproti rozumové). Impulsem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol, případně jiná návyková látka zvyšující agresivitu a nepřiměřené reakce. Příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu. Kriminologické výzkumy a zkušenosti sociálních pracovníků, policistů, trestních soudců a státních zástupců i personálu věznic potvrzují, že pachatelé trestné činnosti mají celou řadu společných sociálních a společných „zkušeností“, které do značné míry předurčují jejich asociální vývoj. K nejtypičtějším patří disfunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání, problémy související se školní docházkou, generační úpadek, nízký sociální statut, sociální a kulturní

¹ Příloha str. 78

vyloučení, nestrukturovaný volný čas trávený převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost, extremistické postoje apod.

Po roce 1990 došlo k výraznému nárůstu počtu dětí a mladistvých, které byly vyšetřovány Policií ČR jako pachatelé trestné činnosti. V roce 1996 oproti roku 1989 byl počet dětských pachatelů vyšší o 178% a v kategorii mladistvých o 138%. Od roku 1996 dochází v kategorii dětí ke stabilizaci (od roku 1996 pokles o 29%) a v kategorii mladistvých k výraznému poklesu (od roku 1996 pokles o 80%) počtu vyšetřovaných osob. Děti i mladiství se na celkovém počtu stíhaných osob podílejí 6,8% . Pro porovnání stíhané osoby ve věku 18 - 20 let se podílejí 7,2% a osoby ve věku 20 - 24 let 15,3%. Děti jsou nejčastěji stíhány za krádeže vloupáním do tzv. ostatních objektů a to v případě 1 334 pachatelů (tj. 15% z celkového počtu dětských pachatelů), poškozování cizí věci (často sprejerství) v 865 (tj. 10%), prosté krádeže v ostatních objektech v 676 (8%) a krádeže věcí z automobilů v 524 (6%). Za násilnou trestnou činnost bylo stíháno 1 143 dětských pachatelů (13%). Mladiství jsou nejčastěji stíháni za krádeže motorových vozidel 900 (10%), prosté krádeže v ostatních objektech 801 (9%), krádeže vloupáním do ostatních objektů 760 (8,5%) a krádeže věcí z automobilů 579 (6,5%). Za násilnou trestnou činnost bylo stíháno 989 (11%) mladistvých pachatelů.

V této oblasti snahu projevuje i Policie ČR. Z prevenčních kroků bych zmínila několik bodů z jejich programu. Zavádění preventivních

prvků a integrace P ČR do preventivních systémů na místní úrovni se uskutečňuje prostřednictvím tzv. Preventivně informačních skupin P ČR (PIS). V současnosti existuje 73 těchto skupin. PIS společně s dalšími policejními profesionály (vyšetřovateli, kriminalisty) provádějí besedy a soutěže pro děti a mládež z mateřských, základních a středních škol, zaměřené na zvyšování právního vědomí, aspekty delikventního jednání a prevenci drogových závislostí. Je zároveň kladen důraz na zkvalitnění spolupráce specializovaných pracovníků P ČR a Úřadu vyšetřování, kteří pracují na úseku mládeže, s dalšími orgány veřejné správy. V rámci policie došlo k personálnímu posílení, zvýšení odbornosti a ke stabilizaci pracovišť, zabývajících se touto oblastí v rámci policie. / http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/detimlad.html /

5. 6. Prokázaná spáchaná trestná činnost

červen 1996 - šestnáctiletý mladík v chatě svých rodičů na Domažlicku sexuálně zneužil a uškrtil devítiletého chlapce; dítě měl na starosti jako skautský vedoucí.

září 1997 - novorozeně zřejmě udusila čtrnáctiletá dívka v Mariánských Lázních; mrtvou dceru odhodila do odpadků na gynekologickém oddělení v nemocnici.

leden 1998 - sedmnáctiletý chovanec výchovného ústavu v Chrastavě na Liberecku ubil dřevem sedmačtyřicetiletou vychovatelku, druhou

vážně zranil; dostal osm let vězení . Tehdy sedmnáctiletý chovanec výchovného ústavu v lednu brutálně ubil masivním samorostem jednu z vychovatelek a druhé způsobil těžká poranění s trvalými následky. Důvodem, proč Kalenda vychovatelky napadl byla jeho snaha z výchovného ústavu utéct. Sedmdesáticentimetrovým samorostem proto udeřil první vychovatelku opakovaně do hlavy. Její křik přivolal druhou ženu; tu Kalenda také několikrát udeřil. Když se začala první z žen zvedat ze země, zaútočil na ni znovu. Osmáctyřicetiletá vychovatelka byla podle soudu zabita surovým a zvláště trýznivým způsobem. Druhá vychovatelka smrti unikla, po těžkém zranění jí však zůstaly trvalé následky.

březen 1999 - v Rakousku byli zatčeni čtrnáctiletá Češka a její šestnáctiletý krajan, kteří údajně v německém Lindau zavraždili šedesátiletou ženu; podle tamní policie oběť rdousili a poté ubodali nožem kvůli penězům.

leden 2004 - ani ne patnáctiletý chlapec je podezřelý z vraždy třináctileté Barbory v Kmetiněvsi. Barbora, žákyně základní školy, šla na Nový rok od kamarádky ze sousedního Hospozína. Několik metrů za cedulí označující konec obce se rozloučily. Bylo kolem sedmnácté hodiny a dívka to měla domů jen pár metrů. Po silnici, která spojuje obě obce, chodila často. Když se večer do půl šesté nevrátila domů, jak byla domluvena, začali po ní rodiče spolu s dalšími obyvateli

Kmetiněvsi pátrat. V devět večer přivolali na pomoc také policii. Školačku našli několik stovek metrů od vesnice u potoka.

březen 2004 - šestnáctiletý žák druhého ročníku učiliště ve Svitavách ubodal při vyučování šedesátiletého pedagoga; soud ho poslal na devět let do vězení. Učeň Svitavského učiliště se chtěl celé společnosti pomstít za šikanu a proto letos na jaře ubodal před zraky spolužáků svého 60 letého učitele. Poté, co mladík začal na překvapeného učitele útočit, většina studentů začala v panice ze třídy utíkat. Ještě ve třídě ho odzbrojil a zadržel kolega těžce zraněného učitele. Zraněný pedagog zemřel po převozu do nemocnice.

srpen 2004 - šest chlapců ve věku od 11 do 18 let se spolu s otcem dvou útočníků podílelo na vraždě jednaosmdesátileté ženy z Olešnice na Rychnovsku. Ženu ubodali nůžkami kvůli penězům.

srpen 2004 - nezletilý mladík je podezřelý, že zardousil v Pístech na Nymbursku čtyřiaosmdesátiletou ženu; mladistvý se k činu přiznal.

listopad 2004 - šestnáctiletý mladík vietnamské národnosti podle policie ubodal v Ostravě bratrance. Otce těžce zranil sekáčkem na maso. Šestnáctiletý mladík z Ostravy ubodal podle policie bratrance. Pak napadl otce sekáčkem na maso. Mladík zaútočil kuchyňským nožem na svého bratrance. Bodal ho do krku a hrudníku. Zasadil mu asi deset ran. Mladík vykrvácel. Poté útočník napadl sekáčkem na maso i svého otce. Ten jeho útok naštěstí přežil. / Gjuričová, Žárský, 1999 /

květen 2005 – 16 ti a 17 ti letý chlapec, oba z neúplných rodin, si vytipovali dům 69 letého muže, kterého chtěli cíleně okrást. Muž je přistihl, tak ho několikrát udeřili železnou tyčí do oblasti hlavy a poté tělo svázali lepenkou.

listopad 2005 - dva sedmnáctiletí studenti jednoho Plzeňského gymnázia nožem napadli svého o rok staršího spolužáka a surově ho pořezali. Krvavou řež si přitom natáčeli na video. Pořezaný mladík, který navíc utrpěl poranění páteře, skončil v nemocnici.

leden 2006 – při výuce 15 ti letý žák využil toho, že se učitelka otočila ke třídě zády, polil spolužáka parfémem a zapálil ho.

5. 7. Vychovává televize agresory ?

České dítě tráví před obrazovkou v průměru 25 hodin týdně, tedy více než 3,5 hodiny denně. Průměrný český 13-letý školák viděl za svůj život v televizi 52 000 vražd, znásilnění, ozbrojených loupeží a přepadení.

Tyto statistiky jsou alarmující, zachycují přesto jen povrch problému. Jak zasahuje sledování televize do přirozeného vývoje dětí? Během sledování televize dochází k neustálému zaostřování podle vzdálenosti předmětu v prostoru a dále rozšiřování a zužování zornic, v závislosti na množství dopadajícího světla, ale i na duševní aktivitě

pozorujícího. Šíře zornice je jedním z indikátorů aktivity mozkové kůry. Čím vyšší je aktivita mozkové kůry, tím širší jsou zornice. Výrazně se zmenšuje šíře pupily jako výraz snížené mozkové aktivity. Oči, nejen že neakomodují, protože obrazovka se nachází ve stále stejné vzdálenosti, nýbrž šířka zorného pole se zužuje o 97 %. Z přibližně 200 stupňů na pouhých 6 až 7 stupňů. Okohybné svaly jsou zcela bez pohybu. Všechny tyto změny jsou vyvolány médii televize jako takovým, nezávisle na pořadu. Původně aktivní a cílená činnost je nahrazena maximální myslitelnou pasivitou. To je také jedním z hlavních důvodů, proč má sledování televize na vývoj dítěte tak zhoubný vliv. Tento závěr potvrzuje i EEG vyšetření aktivity mozku během sledování televize. To ukazuje, že se po zapnutí televize rychle objevují v záznamu tzv. alfa vlny, typické pro stav snění či hypnózy. Stále méně lidí čte. Je to snad tím, že čtenáři získávají požadované informace z televize a proto nečtou? Nikoli. Mezinárodní výzkumy ukazují, že s výjimkou sportu je úroveň všeobecných vědomostí tím nižší, čím vyšší je doba denně strávená u televize. Doba strávená u televize se také negativně projevuje na vyjadřovacích a matematických schopnostech dětí. Ještě hlouběji však zasahuje do rozvoje dětské fantazie a tím i do schopnosti kreativity dospělého věku. Děti, které jsou zvyklé pouze na pohádky v televizi, se při vyprávění pohádek nudí. Ztratily schopnost vytvářet vnitřní obrazy a představy. Obrazy televize jsou příliš hotové, než aby mohly podnítit dětskou fantazii. A jsou příliš rychlé na to, aby k nim dítě vůbec mohlo zaujmout nějaký osobní citový vztah a postoj. S vývojem

fantazie v dětství však později souvisí i vývoj schopnosti hlubokého citového prožívání, schopnost empatie, možnost vcítit se do druhého člověka, ale i předvídavost a schopnost řešit nové, neočekávané situace. Ještě v polovině 70. let se vyskytovaly poruchy řeči u 4 % dětí v předškolním věku. Ve 2. polovině 90. let stoupl procento dětí s poruchami řeči zjišťovaných na základě stejných kritérií jako v 70. letech na neuvěřitelných 25 %. Z toho je polovina poruch hodnocena jako lehké, čtvrtina jako středně těžké a čtvrtina jako těžké. Podíl dětí s poruchami porozumění řeči je ještě vyšší. Srovnatelné výsledky nacházíme v Německu, Velké Británii, ale i Bulharsku. Poruchy řeči nejsou přitom vázány na sociální postavení rodiny. Děti vysokoškoláků jsou postiženy stejnou měrou, jako děti pomocných dělníků. Jaké jsou příčiny tohoto alarmujícího vývoje ? Pouze u malé části postižených je důvodem zdravotní porucha. U naprosté většiny dětí jsou lékaři i terapeuti zajedno, že příčinou narušení vývoje řeči těchto dětí je narůstající mlčení mezi rodiči a dětmi. Příčin tohoto mlčení je celá řada. Jednoznačně na prvním místě je však sledování televize. V civilizovaných zemích aktivně sledoval dospělý televizi v 60. letech v průměru 1 hodinu denně, v roce 1980 již 2 hodiny a v roce 1998 téměř 3,5 hodiny denně.

A jaký vliv má televize na narůstající násilí ? Analýza příčin, které vedly děti k zabíjení, ukazuje často, že pro mladistvé vrahy bylo společným jmenovatelem sledování televize od útlého věku, mnoho hodin týdně strávených hraním počítačových her s tematikou zabíjení a rodiče, kteří neměli příliš velký zájem o výchovu svého dítěte.

Mladiství vrazi uvádějí často identifikaci s některým z filmových hrdinů, který vyniká schopností chladnokrevně zabíjet. Sledování televize v dětství zásadním způsobem narušuje vývoj jak intelektuálních, tak citových a především volných schopností člověka a jeho individuality. Vyřazuje jeho vůli v procesu vidění, znemožňuje vytváření individuálního citového vztahu k viděnému, podlamuje fantazii a kreativitu, brání rozvoji motorických schopností dítěte a tím podporuje pasivní postoj ke světu a podlamuje vůli jako takovou. K tomu dochází zcela nezávisle na výběru pořadů, které dítě sleduje. Navíc, již v závislosti na konkrétních pořadech, dochází k systematickému otupování vůči násilí, bolesti, utrpení a smrti druhých lidí. Ve věku mezi sedmi a deseti roky se nachází dítě stále ještě ve fázi, kdy pro něj neexistuje jednoznačná hranice mezi vnitřním a vnějším světem. Ani v televizních pořadech ještě není dítě schopné jasně odlišovat skutečnost a fikci. Až mezi 8. a 12. rokem je např. schopné pochopit úmysl skrytý za reklamním spotem. Informační přínos televize v tomto věku je stále ještě záporný a výše uvedené negativní vlivy na formování duševního života dítěte jsou nadále výrazné. Přibližně ve věku 12 let se probouzí v dětech schopnost kritiky a kritického odstupu od světa. To je věk, kdy může dítě poprvé sledovat televizi, aniž by to mělo negativní dopady na jeho vývoj. V tomto věku máme jako rodiče přibližně dva roky čas, abychom dítě naučili s televizí rozumně zacházet. Od cíleného výběru pořadů, vypnutí televize po pořadu, přes diskuse o tom, s jakými psychologickými triky pracuje reklama a na jaké city v člověku

apeluje či jak ovlivňuje úsudek diváka vedení kamery a jak obrovské možnosti manipulace diváka se zde objevují. Po patnáctém roce již nebude dítě náš názor zajímat. / Dostál, 2005 /

5. 8. Výzkumy působení TV na děti

Nejnovější americká studie zveřejněná v březnovém vydání časopisu Science tvrdí, že nejen sledování násilných televizních pořadů, ale sledování televize obecně vede k prokazatelnému nárůstu agresivity.

Existují desítky teorií mediálního vlivu, stejně jako stovky experimentů, které sledovaly krátkodobé účinky vlivu mediálního násilí v laboratorních podmínkách. Notoricky známý Bandurův a Waltersův experiment z roku 1973 s velkou panenkou Bobo², kterou herec na plátně před skupinou dětí bil a kopal, sice vedl ke zjištění, že se děti k panence chovaly stejně agresivně, ale pokud bychom měli s určitostí konstatovat, že se děti sociálně naučily agresivnímu jednání, měla by nás zajímat jiná věc. Kolik dětí se v horizontu několika let po opětovném setkání s Bobem na nebohou panenku znovu vrhlo a jalo se ji bít a kopat s nezmenšenou intenzitou, tedy s takovou, s jakou před lety v mateřské škole napodobilo herce? Podle Bandury člověka ovlivňuje také jeho pojetí vlastní obecné efektivity na vlastní myšlení, ctění a chování, tj. míry schopnosti, kterou si přisuzuje a která určuje důležitou složku psychiky a očekávání. To se neuplatňuje dvojitým způsobem. Osoba v rámci očekávání efektivity přizpůsobuje své

² Příloha str. 79

chování a je zároveň ovlivněno očekáváním výsledku, aby ho bylo dosaženo. Člověk se vyznačuje vyšší nebo nižší úrovní pojetí vlastní efektivity. Vyhledávám takové situace a úkoly, u nichž věřím, že je mohu zvládnout na základě svých schopností. Jiným situacím se vyhýbám. Čím větší efektivitu očekávám, tím větší úsilí vynakládám na dosažení cíle, na splnění úkolu. Jeví – li se člověku vlastní schopnosti dost vysoké, nevzdává se před těžkostmi tak rychle. Je třeba rozlišovat mezi získáním a provedením, protože lidé nepřenášejí do činu vše, co se učí. Umělé praktiky podmiňování jsou lidem často cizí. Nicméně modifikace lidských reakcí v určité míře a za určitých okolností principům podmiňování podléhá. / Nakonečný, 1998 /

Zastánci omezení násilí na televizní obrazovce se opírají především o publikovanou studii amerického psychologa Brandona S. Centerwalla v časopise *The Journal of the American Medical Association*. Článek upozorňuje na tři výzkumy, jejichž pomocí chce Centerwall prokázat, že sledování televize má vliv na růst kriminality. Obyvatelé jednoho malého kanadského městečka (psychologové je nazvali Notel), získali možnost sledovat televizní vysílání teprve v roce 1973. Vědci sledovali tři podobné skupiny obyvatel, z nichž dvě měly možnost sledovat televizi již delší dobu. Třetí byla z městečka Notel, tedy televizí nedotčená. Ve dvojité studii v průběhu dvou let sledovali stupeň objektivně měřené a zjevně škodlivé fyzické agresivity (například bití, postrkování, kousání). U dětí z prvních dvou skupin se během sledovaného období stupeň fyzické agresivity významně nezměnil, u dětí z městečka Notel za dva roky po zavedení televize

však vzrostl o 160 procent. Další skupina vědců porovnávala skupinu 100 trestanců vězněných pro násilné trestné činy a skupinu mužů bez předchozích násilných deliktů. S přihlédnutím ke školnímu prospěchu, vystavení násilí od rodičů a základní hladině zločinnosti byla i zde zjištěna spojitost mezi pácháním násilných činů v dospělosti a vlivem násilí v televizi v dětském věku, která se blížila statistické významnosti. Po zavedení televize v USA se od roku 1945 během dvaceti let zvýšil počet zabití spáchaných bělochy o 93 procent, z 3,0 na 5,8 ze sto tisíc bílých obyvatel. V Kanadě to bylo za stejnou dobu o 92 procent, z 1,3 na 2,5 ze sto tisíc bílých obyvatel. Ve stejné době v Jihoafrické republice, kde tehdy ještě nebyla televize, počet zabitých poklesl o sedm procent. Potom ale v roce 1987, 13 let po zavedení televize, stoupl počet zabití bělochy o 130 procent, z 2,5 na 5,8. Dva roky po zavedení televizního signálu vzrostl stupeň fyzické agresivity (včetně bití, postrkování a kousání) o 160 %. Podobné výsledky, taktéž z roku 1973, byly získány po zavedení televize v JAR, či při sledování skupiny trestanců. Centerwall ve svých výzkumech akcentoval spíše náhlou změnu v podobě vstupu zcela nového prvku do života dětí i dospělých, nikoli trvalé soužití s televizní obrazovkou, vyžadující od útlého věku určité způsoby zacházení. / Walerová, 1997 /

Po třiceti letech od nejznámějších experimentů přicházejí opět Američané, aby definitivně potvrdili, nebo vyvrátili spojitost mezi sledováním násilí na obrazovce a skutečným agresivním chováním. Jeffrey G. Johnson z Kolumbijské univerzity sledoval se svým týmem

vědců (většinou z New York State Psychiatric Institute) po dobu sedmnácti let 707 lidí, aby potvrdil signifikantní spojitost mezi časem stráveným u televize během adolescence a časně dospělosti a pravděpodobností výskytu pozdějších násilných činů, které byly spáchány na jiných osobách. Z hlediska počtu participantů a délky pozorování se bezpochyby jedná o ojedinělý výzkum v přirozených podmínkách. Nejnovější americký výzkum zohlednil výskyt předchozího násilného chování, zanedbávání dětí rodiči, rodinný příjem, násilí v sousedních čtvrtích, vzdělání rodičů a výskyt psychiatrických poruch. Sledováno bylo 707 rodin s dítětem ve věku od jednoho do deseti let (z nich 51 % chlapců), náhodně vybraných ze dvou severních oblastí státu New York. Většina proměnných odpovídala poměrům na severovýchodě USA, 54 % katolíků a 91 % bílé pleti. Školení odborníci vedli interview s rodinami v letech 1975, 1983, 1985–86 a 1991–1993, přičemž hovořili s každým členem rodiny zvlášť a navzájem své výsledky neznali. Během let 1983, 1985–86 a 1991–93 byl participantům také administrován dotazník DISC-I (Diagnostic Interview Schedule for Children) ve dvou věkových modifikacích. Poslední sběr dat proběhl v roce 2000, jak prostřednictvím dotazníků zaměřených na výskyt agresivních činů v tomto roce, tak ze záznamů policie státu New York a FBI o obvinění nebo zadržení pro trestnou činnost mladistvých a dospělých. Průměrný věk participantů byl potom 5,8 let v roce 1975, 13,8 v roce 1983, 16,2 v letech 1985–86, 22,1 v letech 1991–93 a 30,0 v roce 2000. Výsledky výzkumu ukázaly rozdíly podle pohlaví, stejně jako

přímou souvislost s časem stráveným před obrazovkou a následným agresivním jednáním. Výzkum poskytl podporu jak pro hypotézu, že televizní násilí přispívá k růstu agresivního chování, tak pro hypotézu, že agresivní jedinci preferují násilné televizní pořady. Johnsonův tým sice připustil, že zanedbávání ze strany rodičů nebo život ve čtvrtích plných násilí zvyšují pravděpodobnost obojího, tedy agresivního chování i sledování násilí na obrazovce, ale podrobněji se této oblasti nevěnoval.

Jaké jsou tedy nejdůležitější závěry? Pokud muži sledovali ve čtrnácti letech televizi méně, než hodinu denně, dopustili se ve věku 16 až 22 let násilného činu na jiných osobách v 8,9 %. Při časovém rozmezí od jedné do tří hodin denně před obrazovkou to již bylo 32,5 %. Více než tři hodiny každodenního sledování televize znamenaly nárůst násilných činů o 45,2 %. Podobný vzestup byl také zaznamenán v kategorii napadení nebo rvačky končící zraněním, a to v míře 8,9 %, 27,5 % a 41,7 %. Kategorie loupežné přepadení, vyhrožování násilím a použití zbraně v souvislosti s kriminální činností prokázala sice menší, ale přesto signifikantní růst: 6,7 %, 14,0 % a 20,9 %. Majetková kriminalita včetně zhářství, vandalismu nebo krádeží nebyla prokázána. Ve skupině ženského pohlaví nebylo dosaženo statistické významnosti. Také u žen ale můžeme konstatovat zvýšení výskytu především násilných činů, spáchaných na jiných osobách v závislosti na čase stráveném před obrazovkou. Hodina denně u televize vedla ženy k agresivnímu jednání ve 2,3 %, rozpětí od jedné do tří hodin v 11,8 %. Z více než tří hodin každodenního sledování

televize vzešlo 12,7 % agresorek. Další sledovanou skupinou byli třicetiletí muži. V případě, že sledovali televizi ve 22 letech méně, než hodinu denně, dopustili se ve věku 30 let násilného činu na jiných osobách ve 14,6 %. Zde ovšem dramatický růst končí. Další hodnoty se zvýšily maximálně o 4,2 %. 14,0 % spáchalo násilný čin při sledování jedné až tří hodin denně a 18,8 % při sledování televize déle než tři hodiny denně. Překvapivý vzestup výskytu násilných činů se však objevuje ve vzorku sledovaných žen stejné věkové kategorie. Pokud ženy sledovaly televizi více, než tři hodiny denně, agrese u nich po osmi letech poskočila z nuly na 16,8 %. Méně výrazný skok nalezneme i v kategorii napadení nebo rvačky končící zraněním a v kategorii loupežné přepadení, vyhrožování násilím a použití zbraně v souvislosti s kriminální činností. Byla potvrzena spojitost mezi nadměrným sledováním televize v adolescenci a časně dospělosti s následným nárůstem pravděpodobnosti spáchání násilného činu proti ostatním osobám. Nicméně důležité otázky, které by ukázaly původ a směr této spojitosti, zůstaly nezodpovězeny.

Oproti tomu v roce 1978 zveřejnil Belson málo známý výzkum, který sledoval 1565 chlapců od 12 do 17 let. Podle jeho zjištění byli chlapci, kteří sledovali násilné televizní pořady agresivnější při sportu, napadali jiné hochy, čmárali po zdi vulgární slogany a rozbíjeli okna. Závěrem bylo zjištění, že nemůžeme označit sledování televizního násilí za příčinu agresivního chování. Můžeme pouze konstatovat, že sledování televizního násilí je s agresivním chováním spojeno. Tvrzení, že sledování televize obecně vede k nárůstu agresivity, je do

jisté míry více než logické. Američané sami uvádějí, že televizní diváci v USA vidí každé čtyři minuty násilnou scénu a jedenáctileté dítě shlédlo za svůj život v televizi 8000 vražd a 100 000 dalších násilných činů. Není tedy lhostejné, na jaký televizní kanál se právě díváme? Je však třeba připustit, že při současné programové skladbě českých televizí, které jsou díky nízkým výrobním nákladům amerických pořadů zhusta nasyceny zámořskou produkcí, se výsledky zahraničních výzkumů týkají i nás. Údaje pro Českou republiku říkají, že dnešní třináctileté dítě vidělo v televizi asi 52 000 vražd, znásilnění, ozbrojených loupeží a přepadení, přičemž průměrné dítě stráví nejméně 25 hodin týdně před obrazovkou. / Suchý, 2002 /

Některé laboratorní studie naznačují, že mohou násilné programy vést ke škodlivému stavu mysli. V jednom klasickém příkladu byly 5 až 9-leté děti vyzvány, aby zmáčknuly jedno z tlačítek, které by buď podpořilo nebo mařilo úsilí jejich spoluhráčů vyhrát. Děti, které sledovaly výňatky ze zločineckého dramatu 70. let "Nedotknutelní" mnohem častěji mařily úsilí svých spoluhráčů než děti, které sledovaly závody v běhu.

Johnsonův výzkum ukazuje, že více než hodina denně před obrazovkou významně zvyšuje riziko výskytu agresivních činů. Pavel Říčan dlouhodobě tvrdí, že patnáct hodin týdně před televizí je z hlediska duševního zdraví maximum. Většina dětí se však dívá na televizi v průměru 3,5 až 4 hodiny denně. Účinek média není jednotný a pro podrobnější zkoumání je třeba kontrolovat ostatní proměnné, odlišit jednotlivé typy zobrazované agrese a určit tzv. nebezpečné

televizní násilí, kterým bude pravděpodobně hostilní samoučelná agrese, která je zlehčována, vyplácí se, neukazuje utrpení oběti a je legitimizována jako forma sebeobrany. K tomu je nutné vymezit rizikovou diváckou skupinu, která bude zobrazovaným násilím pravděpodobně nejvíce ohrožena. Na základě všech předchozích zjištění docházíme k závěru, že pro rizikového dětského diváka platí, že je mladší dvanácti let, sleduje televizi čtyři a více hodin denně, mezi jeho oblíbené pořady patří akční, násilné a hororové filmy, nežije ve spořádaném sociálním prostředí a je vybaven silnější dispozicí k agresivnímu chování. Tuto skupinu není možno omezit pouze na mužské pohlaví. / Suchý, 2002 /

6. Alkoholismus

6.1. Alkoholismus v rodině a jeho vliv na osobnost dítěte

V posledních letech se provádí stále víc výzkumů, zabývajících se o alkoholismu v naší společnosti. Tito lidé, kteří jsou sami oběťmi, mají nepříznivý vliv na ty, kteří jsou s nimi nějakým způsobem úzce spojeni.

Obecně platí, že alkoholikem, neboli člověkem závislým na alkoholu se stává ten, kdo nadměrně užívá alkoholické nápoje a stává se na jejich časté, nebo občasné konzumaci závislý.

Za nadměrné užívání alkoholu je považováno to, když se jedinec dostává na hranici zhruba 70 g čistého alkoholu denně, což odpovídá

3,5 panáka vodky denně . Avšak u každého je hranice rozdílná. /
Hosek, 1998 /

Příčiny a okolnosti nadměrného užívání a vzniku závislosti závisí na mnoha okolnostech . Alkoholické nápoje jsou konzumovány hlavně ze společenských a individuálních důvodů . Prvním důvodem jsou okolnosti společenské a později vznikají individuální motivace a důvody . V dnešní době plné stresu nelze považovat za hlavní důvod pití alkoholu jako doplnění posezení s přáteli , ale spíše jako určitou formu dopingů a ulehčení problémů , kde hlavním je v tomto směru pozitivní účinek alkoholu . V současné době se lidé až příliš spoléhají na účinek alkoholu ve chvílích napětí , úzkosti , nejistot a vyčerpání , a nehledají jiné alternativy , jak nahradit výsledek působení alkoholu jinými prostředky a činnostmi . Ten ,kdo svůj výběr zužuje pouze na alkohol , nebo jiný chemický styl , riskuje , protože častým užíváním se účinek snižuje , tudíž je zapotřebí zvýšit dávku. / Kvapilík, Svobodová, 1985 /

Závislost na alkoholu tedy znamená , že pití alkoholu vychází z tělesné potřeby konzumenta ; hlavním motivem už není žízeň nebo společenská událost , ale potřeba získat pro své tělo určitou dávku.

/ Hosek, 1998 /

Člověk závislý na alkoholu bývá definován jako : „ Člověk , který si požíváním alkoholu zaviňuje trvajícím problémem v některé oblasti jeho života . „ . Platí , že závislost se projevuje ve chvíli , kdy mu abúzus / nadměrné užívání alkoholu / způsobuje oslabení fyzického a duševního stavu nebo problémy ve společenských vztazích a

společenské činnosti . Nadměrné užívání alkoholu , které může vést k alkoholové závislosti , má čtyři vývojové fáze : 1. První vývojové stadium neboli stadium počáteční , 2. Druhé , varovné stadium , 3. Třetí neboli rozhodné a 4. Neboli konečné , na které se zaměříme za chvíli. / Skála, 1988 /

Statistiky z roku 1985 uvádějí , že v našich poměrech můžeme předpokládat s jistým rizikem , jestliže někdo ve 20 až 25-ti letech pije 4 – 5 piv dvakrát týdně , či častěji , má vyhlídky , že během 3 – 5-ti let bude pít ještě častěji , a že během 5 – 15-ti let se stane závislým na alkoholu . U mladých lidí před 20. rokem závislost vzniká ještě rychleji .

Alkoholismus je nemoc trvalá a provází jedince celý život . Člověk musí žít na úrovni přizpůsobené této chorobě .

Muž - stále převládá pití společně v hospodách s kamarády, kde tráví většinu volného času, o který připravují rodinu a především děti. Ženy, které jsou ambiciózní a celkem rozhodné si sice stěžují, ale jakmile se vše dá do pořádku a partner jeví o dění v rodině zvýšený zájem cítí to manželky jako zásah do své kompetence. Pak tu jsou ženy, které jsou se situací smířené, už rezignovaly.

Žena - pije zpravidla doma osamoceně s cílem odstranit vlastní psychickou nepohodu způsobenou přetížeností, nepochopením a

různými dalšími osobními obtížemi. Osobou, která zasáhne jako první je většinou manžel nebo rodič. A to až tehdy, kdy se „ostuda“ provalí i na veřejnost. Muži totiž tuto nepříjemnou situaci tolerují tak dlouho, dokud se závislost udrží jen v rodinném kruhu. Mnohdy se muži dobrovolně odlučují od rodiny, popřípadě si nacházejí jiné, tolerantnější partnerky. Časté řešení je pro muže rozvod. Ženy setrvávají desetkrát častěji po boku svého závislého manžela, než manželé po boku závislých žen.

Američtí vědci v roce 1973 popsali typické poškození plodu a novorozence při nadměrném požívání alkoholu matkou v průběhu těhotenství. Alkohol, který požila matka přechází volně z jejího krevního oběhu do oběhu dítěte a poškozuje jeho mozkovou tkáň. Škodlivý vliv na plod má denní dávka od 60 – 80 g čistého alkoholu a škodlivá může být již poloviční dávka, tedy 30 g alkoholu denně.

Jestliže těhotná žena nadměrně požívá alkohol, může pak s velkou pravděpodobností porodit defektní dítě. Tedy dítě s poruchou, postižením. Nejzávažnějším poškozením je postižení jeho centrálního nervového systému s poruchou intelektu - rozumové schopnosti dítěte bývají sníženy do pásma hlubšího podprůměru, ale i do debility, popřípadě i imbecility. Také jsou zřetelné změny vzhledu dítěte - typická je nízká porodní hmotnost s nedostatečným vývojem tukové polštáře. Pokud matka začne abstinovat, další děti se rodí zdravé. /

Eller, Peeinovská a kol., 1996 /

Ti, co jsou alkoholikovi nejbližší trpí nejvíce. Rodina je zasažena přímým chování alkoholika a není schopna proti tomu nic dělat. Členové rodiny se stávají emočně nemocnými. Tito lidé mají bezesporu různé projevy reakcí, ale jedno mají společné. Nízké sebehodnocení. Není se čemu divit, poněvadž podmínky, které vedou k pozitivnímu ohodnocování se jsou rodičovská vřelost nebo například zacházení naznačující, že dotyčný je hoden úcty. Existuje značné množství případů, kde v domovech alkoholiků tyto podmínky chybějí. Chování rodiče alkoholika je nepříznivě ovlivněno přítomností chemikálií v jeho těle. Chování rodiče nealkoholika je pak poznamenáno reakcí na alkoholika. Zbývá pak už jen velice málo emoční energie k naplnění všech potřeb dětí, jež se stávají oběťmi rodinné nemoci. Rodiče jsou vzorem, ať chtějí či nikoliv. Je to právě vzájemné porozumění ve vztahu se svými rodiči a s ostatními lidmi, ve kterém dítě nachází pocit bezpečí, sebeúcty a schopnost vypořádat se se složitými vnitřními problémy, jimž musí čelit.

Jistý Stanley Coopersmith uskutečnil výzkum zaměřený na adoloescentní chlapce. Ten ukazuje, že u dětí se sebedůvěra, odvážlivost a schopnost vyrovnávat se s nepřízní osudu vyvíjí, jestliže se s nimi jedná s úctou, je jim poskytnuta správně definovaná stupnice hodnot, jsou po nich vyžadovány určité schopnosti a zručnosti a je jim ukázáno, jak řešit problémy. Výzkumy uskutečněné Stanleyem Coopersmithem a Morrisem Rosenbergem je přesvědčily, že školáci s vysokým sebehodnocením považují sami sebe za úspěšné. Netrpí

prakticky žádnou úzkostí nebo psychosomatickými symptomy a jsou schopni realisticky hodnotit své schopnosti. Věří, že jejich úsilí se setká s úspěchem, ale jsou si zároveň plně vědomi svých omezení. Osoby s vysokým sebehodnocením jsou vstřícné, sociálně úspěšné a očekávají, že budou dobře přijímány. Přijímají ostatní a ostatní mají tendenci přijímat je. Na druhé straně uvádějí, že školáci s nízkým sebehodnocením se nechají snadno odradit a trpí někdy depresemi. Mají pocit, že jsou izolováni, nemilováni a že je ani nikdo milovat nemůže. Zdá se, že nejsou schopni projevit se nebo obhajovat své nedostatky. Jsou tak ponořeni do vlastního vědomí a úzkosti, že jejich schopnost sebenaplnění může být lehce zničena. / Woititzová, 1998 /

Říká se, že děti rodičů závislých na alkoholu se stávají ve svém pozdějším životě závislými na alkoholu častěji. Je otázkou, zda je to dáno dědičností, genetickým zatížením, nebo vlivy sociálními - výchovou a společenským prostředím. Starší výzkumné práce z této oblasti braly jako hlavní příčiny vlivy prostředí, jeho sociální a psychologické faktory. Závěry těchto prací vycházely z toho, že děti z rodin s rodičem závislým na alkoholu, pokud byly vychovány v náhradních rodinách, v nichž se neholdovalo alkoholu, nebo dokonce v rodinách abstinentů, měly v dospělosti podobný vztah k alkoholu, jako mělo jejich okolí, jejich náhradní rodina - a závislými se nestaly. U dětí z rodin závislých rodičů se již v dětství vyskytují různé formy duševních poruch a odchylek v psychickém vývoji, které negativně ovlivňují jejich schopnost adaptovat se mezi dětmi, ve

školních kolektivech apod. Tato socializace dítěte je poškozována ve větším rozsahu u dětí, které mají závislou matku.

V důsledku narušených rodinných vztahů je narušeno pozitivní přijetí rodičovských vzorů, je ohrožen vývoj dětí a jejich zdravé formování rodičovských postojů.

Postupně však výzkumy ukázaly, že ani genetika není bez vlivu. U matek závislých na alkoholu byl například zjištěn asi trojnásobně vyšší výskyt dcer později také závislých na alkoholu. Vedle dědičného vlivu působí na vývoj dětí v rodinách, kde je alespoň jeden rodič závislý na alkoholu, i sociální faktory. Tyto děti jsou daleko více ohroženy ve zvládnání životních situací, a v dospělosti se častěji stávají závislými v důsledku jejich výchovy v porušené rodině.

Děti velmi obtížně snášejí nejasnost rodičovských rolí a vzniklé trvalé napětí v rodině. Stávají se úzkostnými a přebírají odpovědnost za selhávajícího rodiče. Přestávají si hrát a mají „dospělé starosti“, ztrácejí možnost prožít radost. / Nešpor, 1995 /

Děti alkoholismem zatížených rodičů mají nižší sebehodnocení ve srovnání s dětmi, jež žijí v domovech, kde k nadměrnému požívání alkoholu nedochází. Jelikož sebehodnocení je založeno zejména na míře zdvořilého, vstřícného a zúčastněného zacházení, dá se předpokládat, že v rodinách alkoholiků, kde tyto podmínky prostě splněny být nemohou, dojde k negativnímu ovlivnění dítěte z hlediska jeho schopnosti mít samo ze sebe dobrý pocit. Věk většinou není pro

vytváření sebehodnocení významný. Sebevnímání se časem nemění, nedojde – li k určité formě zásahu. Mění se pouze způsob, jakým se projevuje postoj dotyčného k sobě samému, nikoliv však jeho sebevnímání.

Ted' bych ráda zmínila pár společných rysů u dětí alkoholiků, které přetrvávají zejména do dospělosti.

1. Nejsou si jisty tím, jaké chování je normální
2. Mají problémy při dotahování úkolů do konce
3. Lžou v situacích, kdy by bylo stejně snadné říci pravdu
4. Posuzují samy sebe bez slitování
5. Mají problém se bavit
6. Berou samy sebe velice vážně
7. Mají problémy s důvěrnými vztahy
8. Reagují nepřiměřeně na změny, které nemohou ovlivnit
9. Neustále hledají a vyžadují pochvalu a ujištění
10. Obvykle cítí, že jsou jiné, než ostatní
11. Jsou buď mimořádně odpovědné nebo mimořádně nezodpovědné
12. Jsou extrémě loajální, a to i tehdy, když jejich loajalita je nezasloužitelná
13. Jsou impulzivní. Mají sklon nechat se vtáhnout do průběhu nějaké události, aniž by vážně uvažovali o jiných alternativách chování nebo o možných důsledcích. Tato impulzivnost pak vede k vnitřnímu chaosu, k averzi vůči vlastní osobě a ke ztrátě kontroly nad svým prostředím.

Kromě toho musí vynakládat velké úsilí, aby věci daly zase do pořádku. / Woitzová, 1998 /

7. Homosexualita

7. 1. Homosexualita rodičů a její vliv na děti

Pomalu si zvykáme na to, že rodinu vždy netvoří matka, otec a děti, a akceptujeme existenci rodin jen s jedním rodičem či modely rodin rozvedených, kde děti za svůj život vystřídají rodičů několik, některé hranice zůstávají stále nepřekročeny. Stále se v našich myslích vyskytuje povinná heterosexualita. Ta přirozeně páruje mužství s ženstvím a právě toto spojení je prezentováno jako ideální forma pro výchovu dětí. Většina dětí, které jsou v ČR vychovávány rodiči stejného pohlaví, pochází z předchozích heterosexuálních manželství svých rodičů. Některé lesbické ženy volí možnost umělého oplodnění, které je však v našich podmínkách oficiálně dovoleno pouze heterosexuálním párům, a proto ženy za touto možností buď cestují do zahraničí, nebo se ve výjimečných případech podaří standardní postup nějak obejít. Nejčastěji ženy využívají možnost umělého oplodnění či pohlavní styk s mužem, kterého znají. Doslova se tyto vztahy nejmenují manželství, protože ústava povoluje manželství jen dvěma osobám různého pohlaví. Homosexuální manželství není zakořeněno v cítění a přesvědčení lidí a určitě ani nikdy nebude, protože je příliš v rozporu s všeobecně lidským instinktem. / Talandován, 1997 /

Cameron a ostatní shromáždili mnoho faktů, která objasňují, že homosexuální styl života vede v průměru k dramaticky zkrácené délce života. Délka života homosexuálů s dočasným stálým partnerem byla 39-40 let (nepočítaje zemřelé na AIDS!), u lesbiček 44 let.

/ Green, 1978 /

7. 2. Adopce dětí homosexuálními páry

Odpůrci homosexuality přicházejí často s argumenty, které mají své zázemí v tradičně konzervativním předporozumění světu a jeho uspořádání. Od snadno vyvratitelných přemýšlení o tom, zda jsou homosexuálové duševně zdraví, či zda jim zázemí rodiny neumožní beztestné zneužívání svěřených dětí, se pozornost přesouvá spíše k diskusím o tom, nakolik je pro vývoj dítěte jediným zdravým a přijatelným prostředím heterosexuální rodina. Jsou artikulovány obavy z toho, že pro děti vychovávané v jednopohlavních párech bude homosexualita jejich rodičů bolestivým stigmatem. Většina dosud realizovaných výzkumů vzešla z obav a pochybností soudů rozhodujících o svěření dítěte po rozvodu heterosexuálního manželství v případě, kdy mělo být dítě svěřeno homosexuálnímu rodiči, či páru. Výzkumy se doposud soustředily převážně na rodiny lesbických matek, kterým byla srovnávací skupinou buď rodina svobodných heterosexuálních matek, nebo klasická heterosexuální rodina se dvěma rodiči. Výzkumy zabývající se rodinami gay mužů takřka neexistují.

To vyplývá patrně z toho, že většina dětí je po rozvodu stále přidělována do péče matky, a proto si lesbické ženy výrazně častěji než homosexuální muži přinášejí do svých pozdějších vztahů děti z předchozích manželství. Také v případě osvojení do vlastní péče se má stále zato, že žena je k výchově dětí "přirozeně" lépe vybavena, a proto jsou častější případy, kdy je dítě osvojeno lesbickým párem než párem gay mužů. Většina dosavadních výzkumů se zaměřovala na rodiny s dětmi z předchozích heterosexuálních manželství nebo na lesbické rodiny, kde jedna z matek byla uměle oplodněna. Rodiny s adoptovanými dětmi zatím zůstávají sociálními vědci nepovšimnuty. Důležitou složkou sexuální identity je role otce/matky. Zkušenost ukazuje, že už pro normálně ženaté homosexuály s dětmi je obtížné převzít roli otce/matky, i když nechtějí žít homosexuálně. Jejich děti mají sice tu výhodu, že alespoň jeden z rodičů jim ukazuje normální vzor role mužského nebo ženského bytí a může vyvážit chybějící potřebné vlastnosti partnera - i když jen částečně. Když jsou rodiče jiného pohlaví než dítě, nemají děti, které jsou od mládí vychovávány dvěma homosexuály, žádný vzor identifikace pro svou pohlavní úlohu a když jsou rodiče stejného pohlaví, vzor pohlavní role je nedostačující. Navíc existují další škodlivé vlivy v oblasti pohlavní identifikace. Přehnaně mužsky se chovající lesbická matka neuznává svého syna dostatečně jako muže a lehce ho v jeho mladistvé pýše pokoří. Příliš nenužný gay- otec může být náchylný k tomu, že je příliš málo pyšný na to dívčí ve své dceři, takže není s to vybudovat její ženskou sebedůvěru. Mnoho lesbiček chová vědomě či nevědomě

nenávist vůči mužům, gayové mají strach před ženskostí ženy a je těžko si představit, že se takové postoje neodrazí na dětech.

Mnohé se staly skutečně homosexuálními, mezi jiným proto, že jeden z rodičů se sám těžko se svou pohlavní úlohou identifikoval. V případě mužské homosexuality je to ten slabý otec a ta příliš mužsky vládnoucí matka. Jsou-li děti vychovávány homosexuálními páry, jsou vystaveny abnormálně silnému vlivu těch rodičovských faktorů, které i v normálním manželství už mohou vést k homosexuálnímu vývoji.

/ Van den Aardweg, 1985 /

V současnosti jsou k dispozici jen zlomkové údaje co se týče vlivů výchovy výlučně homosexuálními páry. Většina dětí je u nich z předchozího manželství jednoho z partnerů a byly už vychovávány pod jinými vlivy. Uspokojivé studie o osudu dětí u dvou lesbiček také neexistují. Co se týče dětí u lesbiček, ty jsou traumatizovány, protože postrádají svého otce. Abychom toto mohli prověřit, musel by se sledovat vývoj dětí až do dospělosti. K dispozici jsou jen povrchní studie a je jich jen několik. Samozřejmě se ukazuje, že děti lesbických matek trpí jejich životním stylem. Stydí se, přejí si, aby přítelkyně matky nebyla lesbička. Děvčata se úzkostlivě ptají, zda snad také samy nejsou lesbičky. Chlapci chtějí žít raději u svého otce, mají obzvlášť averzi vůči lesbické partnerce. Zřejmá je obava dítěte, že se někdo doví o matčině úchylce. Jsou trápeny, nadává se jim. Jiné děti se drží v ústraní. Kdo tvrdí, že děti u úchylných rodičů nemusí trpět, rozumí málo dětské psychice. Děti všech dob se styděly za své rodiče,

se kterými se něco dělo, zvláště když je to něco sociálně méněcenného. Děti se srovnávají se svými stejně starými kamarády a začínají se v takovém případě samy cítit méněcenné. Je známo, jak hluboce a trvale mohou být děti a mladiství traumatizováni .

Složky očekávaného poškození citu u dítěte s homosexuálními rodiči je možno rozdělit do následujících kategorií:

- Stud a pocit méněcennosti při srovnání s ostatními dětmi, výsměch, trápení, zdrženlivost .
- Pochybnost o vlastní sexuální normálnosti . Obzvlášť v předpubertě a pubertě jsou takové pochybnosti a strach o identitu časté.
- Vnitřní výčitky proti vychovávajícímu homosexuálnímu rodiči, jeho partnerovi a chybějícímu rodiči, eventuelně zploditeli. Dítě se cítí být zrazeno . Co se týče vztahu k homosexuálnímu rodiči: Dříve nebo později jej bude dítě žalovat, že ho do této situace přivedl, že si to zvolil sám pro sebe na úkor štěstí dítěte v mládí. Co se týče vztahu k homosexuálnímu partnerovi: Jestliže zvážíme, že děti rozvedených rodičů nového rodičovského partnera většinou neakceptují dobře, tím spíše se to vztahuje na homosexuální vztahy. Co se týče vztahu k chybějícímu rodiči: Dítě si jednoduše bude myslet, že jeho otec/matka o něj nemají zájem; přitom ale po nich bude toužit. Postrádání svazku s jedním z rodičů trvá většinou celý život. Pokouší-li se vychovávající rodič chybějícího otce/matku vytlačit ze života dítěte, je postrádání ještě bolestivější.

■ Vlastní otec / matka není postrádán jen subjektivně, tzn. že je tím dítě buď vědomě nešťastné nebo svůj smutek potlačuje. Také objektivně postrádá jak svůj vzor, tak podporu a vedení otce / matky. Negativní vliv vyrůstání bez otce / matky není nutno dokazovat. Je nepopiratelné, že vyrovnané osobnosti téměř vždy pocházejí z normálních rodin, s jednou matkou a jedním otcem. Není pravda, že např. v případě dvou lesbických matek by jedna mohla nahradit otce, jelikož vnitřní postoj obou se zásadně liší od postoje pravého muže.

■ Vlastní nebo adoptivní děti homosexuálních párů jsou vystaveny všem napětím, zápletkám ve vztazích a rozvodům, které jsou nerozlučně spjaty s homosexuálními poměry. Když už děti při tzv. rozumném a racionálně dohodnutém rozvodu a druhém manželství svých vlastních rodičů utrpí bez výjimky citové poškození a poškození vztahů, jak je možné svěřit je homosexuálnímu páru, u kterého je pravděpodobnost rozpadu již dána předem. Když k tomu přidáme průměrně vysokou úmrtnost aktivních homosexuálů a jejich časté zneužívání alkoholu a drog, pochopíme, jak malou šanci má dítě se dvěma homosexuálními rodiči na zdravý a trvalý rodičovský svazek. Následky na dítěti jsou: pocit ohrožení, neklid, samota a neschopnost navázání vztahů. Zcela neodpustitelné by bylo dát homosexuálnímu páru sirotky nebo děti rodičů, kterým bylo odňato právo na výchovu. Tyto děti obzvlášť potřebují ochranu normálního manželského páru. Jeden muž, který směl se svým přítelem adoptovat dítě jako jeden z prvních homosexuálních párů v USA vyprávěl, potom, co se úplně odvrátil od homosexuálního života, že sice oba

děvčátko rozmazlovali, ale hlavně na něj pohlíželi jako na symbol. Nedbaje na dítě, byli často pryč z domu, každý hledal pravidelně své vlastní styky. Téměř každou noc dítě dlouhé hodiny plakalo. Teprve po letech si muž uvědomil, co dítěti udělali (po skončení jejich vztahu přišlo opět do dětského domova).

■ Neurotický egocentrismus homosexuálů je výhradní predispozice, aby se nestali rozumnými rodiči a vychovateli. Jejich děti jsou obzvlášť ohroženy charakterovými a emocionálními ztrátami v důsledku tohoto egocentrismu. Homosexuální pár může k (adoptivnímu) dítěti chovat opičí lásku, může si hrát dlouhou dobu na šťastnou malou rodinu, to vše ještě není pravá láska, která je spojena s ochotou k oběti, jak je tomu u zralých manželských párů. Matka, která zájem svého dítěte staví opravdu na první místo, musí pochopit, že je pro její dítě lepší, když zůstane u svého manžela a neběhá za svou lesbickou přítelkyní. Volit tímto způsobem pro sebe samého znamená nelásku vůči svým dětem (a manželovi).

■ Děti homosexuálních párů postrádají vzor normálních vztahů muž-žena a to pravděpodobně negativně ovlivní jejich schopnost vytvořit pevné vztahy k druhému pohlaví a stabilní manželství.

■ U dětí homosexuálních párů je zvýšené riziko (homo)sexuální poruchy. Kromě toho žijí pravděpodobně v nezdravé, někdy i dusící atmosféře, kterou kolem sebe téměř automaticky vytvářejí sexuálně posedlí.

■ Případné sexuální vztahy mezi homosexuálními rodiči a dětmi jsou právě tak škodlivé jako incest.

■ Homosexuální pár nemůže dítě naučit žádnému psychologicky a morálně zdravému pojetí manželství a rodiny, sexuality a věrnosti.

Zprostředkovává svůj vlastní rozervaný obraz člověka a společnosti.

/ Cameron, 1998 /

Nyní bych ráda poukázala na opačnou stránku mince. Nemůžeme radikálně odsuzovat všechny homosexuální páry. Samozřejmě existují případy, kdy při výchově dítěte nedocházelo k žádným odchylkám a v případě níže zmíněných lesbických partnerských vztahů tomu bylo naopak. Výzkumy gay rodin ukazují na diverzitu rodinných konstelací se dvěma základními modely, kterými jsou rodiny s dětmi narozenými v předchozích heterosexuálních manželstvích a rodiny, kde se děti narodily či byly adoptovány poté, co rodiče navenek deklarovali svoji homosexuální orientaci. V prvním případě soudní autority při zvažování, komu svěřit dítě do péče po rozpadu heterosexuálního manželství, vznášely obavy, že lesbické matky mohou svou nepřiměřenou maskulinitou nezdravě působit na vývoj dítěte. Tyto domněnky se žádným z výzkumů nepotvrdily a výpovědi lesbických matek ohledně jejich mateřské a ženské role nebyly v rozporu s výpověďmi žen heterosexuálních. Stejně jako se nijak významně nelišily jejich názory a motivace k mateřství. Soudy při svém rozhodování také vyjádřily obavu, že lesbické matky nebudou svým dětem schopny zajistit dostatečně častý kontakt s jejich biologickými otci. Ani tato domněnka se nepotvrdila a naopak se ukázalo, že

lesbické matky svým dětem po rozvodu umožňují kontakt daleko častěji než ženy heterosexuální.

Další častý bod, který se v souvislosti se zvažováním možnosti gay rodičovství objevuje, je obava, zda bude gay pár moci poskytnout přiměřené vzory mužských a ženských rolí, které jsou tradičními očekáváními stále považovány za jediné zdravé rozdělení rolí v rodině, jak již jsem zmínila výše. Role maskulinní je přitom jasně vázána na osobu biologického muže, tedy osobu s penisem, a role femininní na biologické ženy, tedy osoby s vaginou. Porušení této klasické komplementarity mužského a ženského prvku zavdalo k obavám o zdravý vývoj sexuální orientace dětí, genderové identity a vnímání genderových rolí. Ani v této oblasti výzkumy dosud nenaznačují žádný významný rozdíl. Konstatuje se, že v sebeprojektivních testech nebyly nalezeny žádné rozdíly mezi dětmi homo- a heterosexuálních rodičů a obě skupiny se tedy identifikovaly v souladu se svým biologickým pohlavím. Děti se také nelišily ve volbě oblíbeného televizního programu, televizního hrdiny, oblíbené hry či hračky, které byly v obou skupinách v souladu s konvenčními preferencemi. Určité jemné rozdíly byly zaznamenány v případě rodin lesbických matek, kdy se zdá, že tyto matky u svých dcer tak úzkostlivě nelpěly na genderově stereotypních hrách a hračkách a jejich dcery si například hrály i s autíčky či náradím. Lesbické matky také častěji inklinovaly k sympatiím s feminismem. Častěji, než gay otcové, lesbické matky deklarovaly pozitivní dopady výchovy v homosexuální rodině, která podle nich vede děti k větší empatii a

toleranci k rozdílnostem . V celkovém porovnání se děti vychovávané v gay rodinách nelišily od dětí z heterosexuálních rodin ani ve volbě oblečení, v otázkách budoucího povolání či v představách o rozdělení rolí v domácnosti . Lesbické matky artikulovaly (v porovnání s rozvedenými heterosexuálními matkami) větší starost o to, aby jejich dcery měly ve svém okolí možnost interakce s dospělými muži. Sociální sítě lesbických matek proto zahrnovaly jak ženy, tak muže, čímž byly dětem zabezpečeny přiměřené rolové identifikační vzory. Obecně se dá říci, že rodiny gay rodičů nežijí sociálně izolovaně, ale udržují živý kontakt jak s generací prarodičů, tak s jinými dospělými příbuznými a přáteli .

Tvrzení, že homosexuální rodiče budou sexuálně obtěžovat své děti, více vypovídají o homofobních společenských postojích než o konkrétní realitě gay rodin. Stále platí, že naprostá většina dospělých, kteří jsou pachateli sexuálního zneužívání, jsou muži, proto je také logicky velice nepravděpodobné, že by k sexuálnímu zneužívání docházelo v rodinách se dvěma matkami. Podobně výzkumy neprokázaly větší pravděpodobnost sexuálního zneužívání v rodinách homosexuálních mužů . Jak jsem již zmínila, většina výzkumů se soustředila na děti lesbických matek. Těch několik málo výjimek soustředěných na rodiny gay otců dochází v podstatě ke shodným mnohokrát opakovaným konstatováním, že nenachází žádný významný rozdíl v porovnání s rodinami heterosexuálními. Mírné rozdíly jsou shledávány v ekonomickém zázemí zkoumaných rodin, kdy se domácnosti se dvěma otci ukazují být domácnostmi s výrazně

vyššími příjmy. Na rozdíl od lesbických matek gay otcové své děti vedou k více genderově tradičním hrám a hračkám.

Co se týče sexuální orientace dětí vychovávaných v homosexuálních rodinách, až donedávna výzkumy neukazovaly žádnou souvislost mezi homosexualitou rodičů a případnou homosexuální orientací jejich dětí. Výzkumníci se shodovali v tom, že naprostá většina dětí gay rodičů se později identifikuje jako heterosexuální a inklinuje tedy také k navazování výhradně heterosexuálních partnerských vztahů. Dcery lesbických matek se dle výsledků výzkumu oblékají a hrají si způsobem, který je méně zakotven v tradičních rolových stereotypech o tom, jaká by měla děvčata být. Děvčata vyjadřovala větší aspirace k genderově netradičním povoláním. Naopak chlapci vykazovali menší tendence k agresivním násilným hrám, byli matkami podporováni k tomu, aby své emoce spíše vyjadřovali než potlačovali. Zatímco děti heterosexuálních rodičů ve zkoumané věkové skupině výrazně častěji svůj volný čas trávily s dětmi stejného pohlaví, děti lesbických matek si podle výsledku výzkumu častěji hrály a přátelily se s dětmi stejného i opačného pohlaví .

Poněkud choulostivým bodem je zjištění, že děti lesbických matek častěji v průběhu svého dospívání zpochybňovaly svoji sexuální orientaci, respektive nebraly za samozřejmé, že by jejich orientace automaticky musela být heterosexuální. Většina těchto dětí později zakotvila ve vztazích heterosexuálních, nicméně nebraly tuto alternativu jako jedinou možnou a představitelnou. Toto zjištění je silným argumentem všem těm, kteří homosexualitu považují za něco

ne-normálního, a tedy nežádoucího, protože potom by jakákoli možnost zvýšení pravděpodobnosti jejího výskytu měla být eliminována. Nicméně naprostá většina výzkumů konstatuje, že homosexuální orientace rodičů rozhodně nezvyšuje pravděpodobnost homosexuality jejich dětí. V souvislosti s výchovou dětí v homosexuálním páru se také často objevuje námitka, že tato rodinná konstelace bude pro děti tíživým stigmatem. Výzkumy opakovaně ukazují, že děti gay rodičů nevnímají žádné výraznější problémy ve vztazích se svými vrstevníky a většinou se samy považují za oblíbené v kolektivu. Ke stejnému poznání ohledně vrstevnických vztahů dětí gay rodičů dospívají také dospělí pozorovatelé, kteří je hodnotí jako nijak se neodlišující od srovnávací skupiny dětí heterosexuálních rodičů. / Patterson, 2000 / O této tezi bychom ovšem mohli dlouho polemizovat. I když spousta výzkumů dokazuje, že děti homosexuálních rodičů nemají osobní problém s jejich orientací, soudím, že dětská duše, zejména v citlivém věku pubescenta, je natolik citlivá, že takto zásadní odchylka se více či méně projevit na psychice musí. Jak jsem již zmiňovala výše, dětská mysl se často v období pubescenta nedokáže ztotožnit ani s rodičem heterosexuální orientace, natož s rodičem homosexuálním. Doba je sice vyspělá a spousta dostupných médií se nám snaží pomoci objasnit mnoho nevyřešených či choulostivých témat, ale i přes to si myslím, že dětská duše je natolik upřímná a sarkastická, že takto výrazné odlišení neujde jejich pozornosti.

Závěrem lze říci, že výsledky dosavadních výzkumů nepotvrdily žádnou z obav, které byly v souvislosti s výchovou dětí v jednopohlavním páru vzneseny. Výzkumy neshledaly žádné významné rozdíly co se týče sebehodnocení dětí, jejich emoční vyrovnanosti či sociálního přizpůsobení. Jinými slovy děti vychovávané dvěma maminkami či dvěma tatínky se nijak významně nelišily od dětí vychovávaných v rodinách heterosexuálních. Každý máme schopnost naučit se hrát obě role, pouze výchovou a socializačními tlaky jsme povzbuzováni k tomu, abychom v sobě jednu roli posilovali a přítomnost druhé potlačovali. Takto jasně polarizované identity mohou být některým z nás za určitých okolností výhodou a samozřejmostí přehledně uspořádávající naši každodenní interakci, mnoha jiným však skýtají spoustu starostí a útlaku. Jakkoli se ukazuje, že gay rodiny v těchto dichotomiích také do jisté míry operují, budiž nám například některé rodiny lesbických matek s hravým rozvolněním a promísením daných rolí pozitivním nasměrováním do budoucnosti. / Talandová, 1997 /

8. Násilí a sexuální zneužívání v rodině

8. 1. Definice násilí a její vliv na nezletilé

Na policii bylo doručeno trestní oznámení babičky dítěte pro pohlavní zneužívání jejího jedenáctiletého vnuka vlastní matkou (dcerou babičky). Současně byla tato skutečnost telefonicky babičkou

oznámena i na orgán sociálně právní ochrany dětí. Chlapec při výslechu na policii vypověděl, že už když mu bylo 5 let, matka jej pohlavně zneužívala, brala ho na cesty, kde spali v hotelu a tam ho zneužívaly i cizí ženy. O prázdninách byli v Německu, kde ho matka nechala fotografovat nahého v různých pozicích a nutili ho pít alkohol. Babička se dožadovala okamžitého řešení a předložila k nahlédnutí pornografické fotografie svého vnuka. Situace dítěte musela být řešena rozhodnutím o předběžném opatření, neboť při šetření bylo zjištěno, že ani babička neskýtá záruku řádné výchovy dítěte a jeho ochranu. Zjistilo se totiž, že babička o řadě aktivit své dcery věděla, a protože dcera ji finančně odměňovala, mlčela. Při šetření neustále měnila výpovědi a chovala se neadekvátně situaci.

/ <http://www.rodina.cz/clanek583.htm> /

Dítě se přirozeně rodí a vyrůstá v rodině. Rodina vznikla na počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím. Po tisíc let sloužila jako prostředek k předávání základních duchovních a materiálních hodnot. Ze společenského hlediska je společenství definováno společným místem a společným sdílením radostných i tragických událostí. Rodinu v minulosti tvořili blízcí i vzdálení příbuzní stejného rodu. Tím byla zajištěna vnější ochrana rodiny i dětí, například v případě, že se o ně vlastní rodiče nemohli starat.

Rodina prochází mnohými proměnami, avšak její ústřední rolí zůstává ochrana a výchova dětí. Dlouhodobé zkoumání dětí vyrůstajících bez

rodičovské lásky prokázalo, že tyto děti trpí v dospělosti častějšími duchovními poruchami - chronickou úzkostí a depresemi.

Rodina je místem uspokojování potřeb dětí a rodičů. Matka poskytuje dítěti rovněž ochranu. V případě, že dítě tuto ochranu nemá je vystaveno názorům vnějšího světa. Vztah dítěte a matky je vztahem vzájemné závislosti. Dítě však postupně zjišťuje, že některé potřeby si dokáže uspokojit samo. Postupné oddělování ze závislosti na matce vrcholí v období dospívání. V případě nepochopení dochází ke konfliktu mezi rodiči a dětmi. Rozpad rodiny může mít negativní vliv na vývoj dítěte. Postavení dítěte ve společnosti se dnes odvozuje od vztahu mezi dítětem a dospělým. Tento vztah byl a vždy bude vztahem nerovným, založeným na uplatňování moci dospělého. Nerovným proto, že v případě zneužití této moci se dítě nemůže účinně bránit. Nezanedbatelný význam má i ekonomický potenciál státu. V chudých zemích je dítě využíváno jako levný prostředek k námezni práci. Dalším příkladem uplatňování moci státu vůči dítěti je situace, kdy se dítě pod tlakem ekonomických a sociálních stresů rodičů stává objektem odvádění jejich psychického napětí. Ocítá se tak v roli oběti. Pojem oběť je s dítětem spjat od nepaměti. Před nástupem židovské a později křesťanské tradice byla krvavá lidská oběť součástí rituálů přírodních náboženství. Zabití dítěte formou ceremoniální oběti mělo funkci i kontrolu kvality rodu a regulaci porodnosti. Obecně je známé zabíjení dětí s tělesnými vadami a někdy i děvčat v období Spartské republiky. Během minulých staletí se rovněž uznávalo právo otce nakládat se svým dítětem podle svých

potřeb. Dítě, které bylo pokládáno za jeho majetek, mohl například beztrestně zabít nebo prodat. Klasifikací zabití dítěte jako vraždy zakotvil římský zákon z roku 374. Stalo se tak s přijetím křesťanství jako oficiálního státního náboženství. Na přelomu 18. a 19. Století se začíná čím dál víc zdůrazňovat svébytnost období dětství s potřebou láskyplného přístupu v rodině. Skutečnost, že děti mají stejná práva jako dospělí a že jejich práva je potřeba chránit speciálními zákony, byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v roce 1959. Jedním z nejdůležitějších dnů v historii vztahu dítěte a společnosti byl 20. Listopad 1989, kdy byla OSN přijata Úmluva o právech dítěte, která byla ratifikována Federálním shromážděním tehdejšího Československa v roce 1991. Novelizace trestního zákona z roku 1944 ukládá každému povinnost oznámit týrání nebo podezření z týrání dítěte příslušnému státnímu orgánu.

Obětí tělesného násilí se dítě stávalo od nepaměti. Dlouhá staletí bylo považováno za majetek dospělých, především svého otce, který si s ním mohl nakládat podle své libovůle. Dnes je syndrom bitého dítěte včleněn do jednotného syndromu týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte, v němž se tělesné týrání definuje následovně : „ Tělesné týrání je tělesné ublížení dítěte anebo jeho nezabránění, případně nezabránění utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost, či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.

Mezi nejrozšířenější způsoby týrání dětí patří bití rukou gumovou hadicí, elektrickou šňůrou či klasickou vařečkou, kopání, pálení cigaretou či zápalkou, opaření vařící vodou, kousání, řezání, kroucení a svazování končetin a trhání vlasů. Obětí tělesného týrání se může dítě stát i v situaci, kdy je tělesné napadení ventilem psychického napětí rodiče. Děje se tak obvykle u psychicky nevyrovnaných, neurotických jedinců, trpících zpravidla nějakou formou úzkostné či depresivní poruchy. Svět týraného dítěte je světem nekonečného pocitu psychického a tělesného ohrožení. Tento svět plný bolesti, je však jediný, který má. Proto nemá na výběr, přijímá ho jako určitou normu, na kterou se chtě nechtě musí adaptovat.

Psychické týrání nezanechává na těle žádné stopy. Prokazatelné jsou akutní stavy v psychice dítěte. Depresivní a úzkostné reakce, případně dlouhodobější psychické poruchy. Bolest psychická je neměřitelná. Vzniká jako výsledek nevšímání, ponižování, výsměchu, urážek, opovrhování či záměrného zastrašování. Na rozdíl od tělesné bolesti přetrvává dlouho po ublížení. Má za následek trvalé pocity méněcennosti, stavy úzkosti a nedostatek sebedůvěry. Dítě, které je ponižováno nebo nadměrně kritizováno ze strany svého okolí, nemá možnost vážit si samo sebe. Svoji jistotu může nevhodně projevat agresivním chováním vůči fyzicky slabším vrstevníkům. Velice často to vidíme v případě šikany, která se dnes projevuje i na školách. Šikanou mezi dětmi se rozumí široký okruh chování dítěte nebo skupiny dětí s cílem ohrozit, zastrašit, ponížit nebo dokonce jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině dětí. Šikana zahrnuje slovní

ponižování, nadávání a neustálé kritizování, výsměch, hrubé žertování, vydírání, omezování svobody, pohrdání, poškozování oděvu a osobních věcí, tělesné napadání. Typickým rysem násilníka je snaha dominovat a ovládat okolí. Šikanující děti jsou tělesně zdatné a násilí považují za přirozený prostředek k uspokojení silné potřeby dominovat. Inteligenční kvocient bývá u těchto dětí nižší, prospěchově jsou slabší. V jejich rodinách se setkáváme s přítomností tělesného násilí ve vztahu k dítěti nebo k matkám. Ve výchově těchto dětí převládají tělesné tresty. Tyto děti jsou až nezdravě sebevědomé. Oběti šikanujícího dítěte se zpravidla stávají děti, které se nemohou dostatečně bránit a tím ho ani významněji ohrozit. Šikanované děti jsou v kolektivu méně oblíbené než jejich trapiči. Ti svoje agresivní aktivity provádějí obvykle pod rouškou zdánlivě nevinných žertíků, jimiž se celá třída a někdy i dospělý dobře baví. Násilníci jsou ostatními dětmi vnímáni jako hrdinové, kteří se nikoho nebojí a dokáží přelstít i dospělého. Jaké jsou následky šikany? Dítě, které je systematicky zesměšňováno, uráženo, ponižováno, kterému kradou peníze a ničí osobní věci, do kterého kopou, bijí dítě, s kterým se jeho vrstevníci odmítají bavit, kterého vydírají a pod pohrůžkou ho nutí provádět věci za hranici důstojnosti člověka, žije neustále v podvědomém strachu z ohrožení a dalšího ubližování. Dlouhodobé šikanování může vést i k tomu, že si dítě sáhne na život. Pocity samoty a izolace umocňuje skutečnost, že se dítě se šikanou málokdy někomu svěří. Důvodem k tomu je strach z kruté pomsty násilníka nebo trpká zkušenost z minulosti, kdy svěření se rodičům nebo učiteli

vedlo k ještě většímu násilí a utrpení. Rodič je pro dítě nepostradatelnou nezpochybnitelnou postavou, zajišťující jeho fyzické a citové přežití. Dítě vidí v matce ochranu před vnějším nebezpečím. Pokud je vazba mezi dítětem a matkou bezpečná, dítě ví, že se může na matku spolehnout kdykoliv bude pociťovat nepříjemné pocity. Vazbě, kdy dítě hledá vřelou náruč a pocit bezpečí zbytečně, říkáme vazba nejistá. Zvláštním případem nejisté vazby je případ, kdy ohrožení plyne přímo z rodiče. Jsou to situace, kdy rodič dítěti ubližuje, místo bezpečí mu připravuje utrpení. V představách dítěte vystupuje rodičovská postava ve formě idealizované bytosti, neschopné udělat cokoli špatného. Ubližování rodiče si proto dítě nedokáže vysvětlit jinak, než svou vlastní špatností. Odmítnutí rodičem prožívá jako potvrzení své špatnosti, čímž dojde k přesvědčení, že není hodno jakékoliv lásky či zájmu ze strany rodiče a nakonec dojde k přesvědčení, že není hodno toho, aby ho měl někdo rád. Oběť se někdy s týrajícím rodičem ztotožní. Se stoupajícím věkem si dítě začne týrání postupně uvědomovat. Ale ani tady nechce rodiče ztratit. Proto si říká :„ Je lepší, že mám takového rodiče, který mi způsobuje bolest, než kdybych neměl žádného. " Toto je dětská logika, která způsobuje, že týrajícího rodiče chrání nebo ho dokonce obhajují. Časté vyhrožování a zastrašování brání dítěti, aby se s týráním svěřilo. Proto se tedy obracejí děti na linku bezpečí, kde hledají pomoc, jsou-li šikanovány šikanou, tělesným nebo duševním týráním. Tyto linky jsou cenným zdrojem rad, útěchy a pomoci. Někdy děti opravdu potřebují, aby jejich starostem kromě rodičů

naslouchal ještě někdo jiný. Proto dávejme dětem lásku, mějme je rádi a nepřipravujme je o to nejkrásnější údobí lidského života- o šťastné a spokojené dětství. Ať mají alespoň možnost v těžkých chvílích života vzpomínat na něco krásného a hledat v těchto vzpomínkách útěchu.

/ Koukolík, Drtinová, 2006 /

Aktivní forma fyzického týrání zahrnuje všechny akty násilí na dítěti, při kterých dochází k tělesnému zranění dítěte, k jeho trvalému postižení nebo dokonce k jeho usmrcení. K této formě týrání se také řadí pravidelné tělesné trestání dítěte užívané jako převažující výchovný prostředek. Při aktivním tělesném týrání dochází ke zraněním, postižení orgánů či jejich funkce, tato poranění mohou být jak na první pohled zjevná nebo skrytá . Pro zjevná poranění se charakteristické, že dochází k porušení celistvosti kůže, ke ztrátě krve a také tělesných tekutin. Při působení tupého násilí pak vznikají skrytá poranění, a to poškození tkání a orgánů, která jsou zpravidla bez porušení kůže.

Za aktivní formy fyzické týrání je považováno:

- nepřiměřené bití rukou, jako jsou facky a pohlavky,

- bití různými nástroji, většinou běžně dosažitelnými v domácnosti což je např. vařečka, řemen, hadice, kabel apod. ,

■ kopání do dítěte, údery pěstí, při tomto násilí často dochází k poranění vnitřních orgánů,

■ způsobení bodných, řezných a sečných rán různými nástroji, také se většinou jedná o nástroje běžně v domácnosti dosažitelné jako jsou: nůž, nůžky, jehla, jehlice aj. ,

■ poranění střelná, ze zbraní držených legálně či nelegálně,

■ vytrhávání vlasů, často v celých chomáčích ,

■ nepřiměřené tahání za ušní boltce, způsobující trhliny,

■ kousání dítěte,

■ způsobování popálenin, kam patří popálení dítěte přiložením žhavého předmětu na kůži, nejčastěji cigaretou, ale také popáleniny od kamen, kulmy, grilu apod. Řadíme zde i drobné popáleniny vzniklé třením, když je například dítě vlečeno po koberci, popáleniny úst od násilím podané horké potravy, popáleniny od vřící vody, kdy větší děti bývají horkou vodou většinou polity a menší spíše do horké vody ponořeny,

■ odmrštění, odhození dítěte, kdy často dochází k úderu dítěte o různý nábytek, stěnu nebo podlahu,

- svazování a připoutání dítěte, mezi způsobená zranění patří stopy od provazu či kabelu, které jsou patrné především na zápěstí a v okolí kotníků,

- škrcení, charakteristickým zraněním stopy po provazu na krku a patrné stopy po prstech,

- dušení

- silné třesení, zejména u malých dětí způsobuje poškození mozku, může způsobit smrt nebo trvalé neurotické potíže a to od poruch učení až k závažným poruchám,

- otravy jedy a chemikáliemi, a také podávání alkoholu a drog.

Pasivní formy fyzického týrání představují nedostatečné uspokojení nejdůležitějších potřeb dětí v návaznosti na jeho potřeby psychické a sociální. Jde o úmyslné, ale také neúmyslné nepečování o dítě, jedná se také o opomenutí v péči o dítě či nepochopení rodičovské role. Takto týrané dítě se vyznačuje nedostatečným rozvojem v mnoha oblastech, nejvážnějším důsledkem je zpustnutí dítěte v krajním případě pak jeho smrt.

Za pasivní fyzické týrání je považována:

- porucha v prospívání dítěte neorganického původu, jde o poruchy vzniklé z nedostatečné výživy jak po stránce kvantitativní tak i kvalitativní, toto se projevuje výraznou podváhou, nedostatky důležitých vitamínů především skupiny D,C a B, nejtěžšími případy pak představují zastavení růstu dítěte,

- nedostatek zdravotní péče, jedná se o vědomé odmítání preventivní a léčebné péče. Nevědomé odmítání zdravotní péče, zvláště v kritických situacích vzniká spíše z nepochopení a nepochopení vážnosti zdravotního stavu dítěte a ohrožení jeho života. Do této skupiny patří i případy, kdy dospělí způsobí dítěti nějakou újmu, bojí se následků, doufají ve spontánní uzdravení dítěte a tím mu prakticky odpírají první pomoc. Řadíme zde i případy, kdy rodiče nezabezpečují dítěti kvalitní hygienickou péči,

- nedostatky ve výchově a vzdělání, jedno z významných práv dítěte je právo na vzdělání, nedostatky se projevují v nerozvinutí mentální kapacity dítěte a to nedostatečnou motivací a učením. Vzdělanostní úroveň dítěte pak neodpovídá jeho možnostem. Jednou z nejvážnějších poruch je negramotnost dítěte, ve výchově se nedostatky projevují zanedbaností dítěte v širším pojetí,

- nedostatek přístřeší, ošacení a ochrany, k ohrožujícím vlivům na zdraví a život dítěte patří nezabezpečení domova a vhodných životních podmínek. Děti takto postižené jsou ty jenž bezprostředně trpí chudobou svých rodičů, děti bez domova, které o něj přišly z příčin objektivních (přírodní katastrofa, válka, emigrace, úmrtí apod.) nebo subjektivních (útěk, izolace aj.),

- vykořisťování dětí, jde o nucení dětí k žebrání a využívání dětské práce.

Psychické týrání zahrnuje chování, které má vážný negativní vliv na citový vývoj dítěte a vývoj jeho chování. Může mít formu slovních útoků na sebevědomí dítěte, opakovaného ponižování dítěte, jeho odmítání či zavrhování. Psychické týrání patří mezi nejrozšířenější druhy týrání, zároveň je nejhůře rozpoznatelné.

Také tuto formu týrání obsahuje složku aktivní a pasivní. Aktivní spočívá v cíleném, záměrném a účelovém jednání. Pasivní složkou je naopak absence něčeho co by se dítě správně mělo dít. Konečným důsledkem pak může být psychická deprivace.

Jako psychické týrání považujeme:

- slovní útoky na sebevědomí dítěte, jde o nadávky, často vulgární,

■ opakované ponižování dítěte, jedná se o uvádění dítěte do situací kdy jsou uráženy jeho lidské kvality, dítě je například nuceno vykonávat pro něj ponižující práce či úkony,

■ zavrhování dítěte, dítěti je dáváno najevo, že je pro rodinu či rodiče nedůležitým, nepotřebným, také nejsou brány ohledy na jeho přání a potřeby,

■ vystavování dítěte závažným domácím konfliktům, a to domácí násilí mezi partnery, a situace před rozvodové, rozvodové a po rozvodové,

■ násilná izolace dítěte, může se jednat o izolaci od vrstevníků, širší rodiny, sourozenců, rodičů,

■ kontrolování dítěte s cílem vyvolat u něj pocit citového ohrožení, patří zde výroky typu, „stydíme se za tvé chování“, „těmi špatnými známkami nás utrápíš“. Také zde patří případy kdy je okolí rodiny prezentováno jako nepřátelské, dítě je kontrolováno s kým se stýká, co si myslí, co cítí, většinou se jedná o případy psychické poruchy rodiče či příslušnost rodiče k náboženské sektě,

■ podryvání sebedůvěry a sebevědomí dítěte opakovaným urážením a podceňováním, dítěti je dáváno najevo, že ničeho nemůže dosáhnout, nic nedokáže udělat, například „ty to stejně neumíš“, „ty to

nedokážeš“, „tys to nikdy neuměl“ apod. a také srovnávání dítěte se sourozencem jenž je podle rodičů chytřejší,

- kladení nerealistických nároků na dítě, dítě pak není schopno splnit očekávání rodičů, rodiče pak jsou neustále nespokojení se školními, sportovními či jinými výsledky a výkony dítěte a dítě tak nabývá dojmu, že pro rodiče nebude nikdy dost dobré ,

- nedostatečný zájem o dítě z důvodu vysoké zaměstnanosti rodičů, ve vztahu k dítěti rodiče plnění především materiální potřeby dítěte a to, že by dítě strádalo malým zájmem, rodiče ani nepadne.

Dopady psychického týrání se liší na intenzitě, délce týrání a také na jakém vývojovém stupni rozvoje osobnosti k tomuto jednání dochází.

Psychické týrání může mít tyto následky:

- vznik různých druhů závislostí, poruchy příjmu potravy, depresí;

- pocity dítěte, že není rodiči milováno;

- dítě se neustále podceňuje je ustrašené, nebo je naopak projevuje velice agresivně – projevy psychicky týraného dítěte mohou být různorodé, často nevyrovnané a proměnlivé a tak často obtížně stanovitelné;

■ děti mají problémy v mezilidských vztazích, které přetrvávají do dospělého věku a mohou přetrvávat i po celý život. Potíže se projevují hlavně ve vztahu k lidem se kterými chce navázat důvěrný vztah, ve vztazích ke kolegům v zaměstnání a ve vztahu k nadřízeným;

■ dítě pochybuje o správnosti vnímání reality, je pro něj jednodušší obviňovat sama sebe než připustit odpovědnost rodičů za to co se mu děje;

■ projevují se tendence stát se obětí psychického týrání v dalších vztazích. Oběti psychického týrání si vybírají partnery, kteří je psychicky týrají anebo naopak aktivně sami psychicky týrají své partnery či děti;

■ oběti psychického týrání se vzhledem ke sníženému sebevědomí a menší schopnosti sebeprosazení stávají častěji obětí šikany, a to jak ve škole tak i na pracovišti.

Velice obsáhlou skupinu tvoří situace předrozvodové, rozvodové a porozvodové, kdy je dítě vystaveno dlouhodobě a nepřiměřeně zátěži vzniklé v souvislosti s rozvodem.

Dítě je denně konfrontováno s problematikou, kdy je:

■ zatahováno do konfliktů mezi rodiči, je zneužíváno jako „svědek“ při neshodách a fyzických útocích mezi rodiči;

- získáváno na stranu jednoho či druhého rodiče, negativně ovlivňováno proti rodiči;
- mu bráněno ve styku s druhým rodičem;
- dítě nepřipraveno žádoucím způsobem na styk s druhým rodičem.

Sexuální zneužívání je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Sexuální zneužívání dětí označované také jako CSA (Child Sexual Abuse) dělíme na zneužití bez tělesného kontaktu (tzv. bezdotykové) a s tělesným kontaktem (tzv. dotykové). Zneuživatelé dítěte může být rodič, příbuzný, přítel či pro dítě cizí osoba. Pachatelé této formy zneužívání jsou většinou muži, vyskytují se však případy, kdy je pachatelem žena.

Do bezdotykového sexuálního zneužívání řadíme:

- exhibicionismus, kdy dospělý ukazuje dítěti své genitálie;
- harassment, který představuje znepokojování a zneklidňování dítěte slovními výpady, tisknutím k sobě a poplácáváním po zadku se sexuálním kontextem;

- obscénní telefonické hovory;
- přinucení dítěte k obnažení, fotografování a natáčení video nahrávky, k prohlížení si časopisů s pornografií a sledování porno filmů.

Dotykové zneužívání představuje:

- jednání při kterém je dítě dospělým obtěžováno, líbáno a osaháváno na erotogenních zónách;
- sexuální útok, kdy se dospělý, často za užití síly, dítěte dotýká na jeho erotogenních zónách, mazlí se s ním a poškozuje ho tím, že do něj vniká např. prstem, jazykem či předměty;
- znásilnění, jenž je vynuceným vniknutím do vagíny, konečníku nebo úst dítěte penisem;
- infrafemurální pohlavní styk, jedná se o styk mezi stehna dítěte;
- incest, který je vlastně sexuální aktivitou mezi dvěma osobami, jimž není zákonem dovoleno uzavřít sňatek;
- komerční sexuální zneužívání, jenž mívá formu dětské pornografie, dětské prostituce a obchodu s dětmi za účelem sexuálního zneužívání.

Dětská pornografie je definována jako pořízení obrazové nebo zvukové nahrávky, kde se používá dětí k předvádění sexuálních praktik.

V souvislosti se sexuálním zneužíváním se užívá pojmu syndrom dětského přizpůsobení pohlavnímu zneužití, tento má pět postupných fází:

- utajování - zneužívané dítě není na možnost obtěžování připraveno a většinou je na pachateli závislé. Pachatel dítě psychicky „zpracovává“ a to pomocí nejrůznějších velice konkrétních tvrzení, která není dítě racionálně zpracovat. Pachatel dítěti například tvrdí, že pokud jejich společné tajemství někomu prozradí tak jej nebude mít rád, nebude jej mít ráda například maminka, že bude dítě zbito, posláno pryč, že jej budou členové rodin nenávidět, že se může dostat do dětského domova, bude zabito apod. Dítě si proto nechává vše pro sebe ve snaze uniknout trestu jenž by hrozil po prozrazení.

- bezmocnost – nejpravděpodobnější pachatel zneužívání patří do blízkého okolí dítěte, nezřídka je dítě pachateli svěřeno do péče. Obtěžování úplně cizím člověkem se děje jen ve třetině případů.

- svedení a přizpůsobení – sexuální zneužívání pro dítě nepředstavuje jednorázovou záležitost, dítě bývá zneužíváno opakovaně a jako jediným východiskem pro vyrovnání se s touto situací se pro dítě stává

přijetí a podřízení se dalším útokům. Dítě v této situaci prožívá tak silný vnitřní konflikt jenž může vyústit v psychopatologii, patologickou závislost, narušení osobnosti nebo sebetrestání. Dítě samo sebe viní z toho co se mu stalo, viní se z vyprovokování situace a aby získalo zpět lásku a přijetí dospělého tak se snaží být „dobré“ a zcela se podrobuje zneužívateli. Tímto aktem pak u dítěte dochází k rozštěpení morálních hodnot.

■ opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení – oběť si tajemství nechává dlouho pro sebe a při pozdějším nahlášení působí nevěrohodně. Pachatel, kterému není prokázána vina má nad dítětem větší moc a tak může dojít k odvolání výpovědi.

■ odvolání výpovědi – dítě vezme svou výpověď zpět a připustí, že si vše vymyslelo. Snaží se tak chránit před zavržením rodiči, rozbitím rodinu a samo sebe před dalšími výslechy. Po odvolání většinou útoky ze strany pachatele nekončí, nýbrž pokračují dále. / Hirigoyen , 2002 /

Závěr

Obecně cílem mé práce bylo poukázat na zásadní problémové faktory v rodinách vyrůstajících dětí. Pozorovat trápící se děti je jedním z nejsmutnějších pohledů, jakým můžeme v běžném životě čelit. Celkově vzato je Česká republika na „ významných „ pozicích ve výskytu sexuálního zneužívání, psychického a fyzického týrání, alkoholismu v rodinách nebo jiných dalších patologických vlivech, které negativně ovlivňují osobnost dítěte při jeho psychickém růstu. Alarmující počet článků v kriminálních rubrikách denních plátků, který varuje před zvyšující se dětskou kriminalitou je dalším z faktorů, který by nás měl na jistá fakta upozornit. V naší společnosti se již po delší dobu setkáváme s narušenými mezilidskými vztahy, v nichž se v nezvyklé míře projevuje agresivita, netolerance, bezohlednost a násilí. Bohužel tyto negativní jevy zasahují zásadním způsobem i do dětské populace. Neměli bychom zapomínat na funkce i těch nejstarších podsložek kultury, jako je komunikace s nimi. Je to jedna z metod, kterou je možné předejít zvyšování násilí obecně. Samozřejmě v některých případech není možné spekulovat o tom, že zásadní vliv na ubližujícího mělo domácí prostředí a vliv rodiny. Ovšem v současnosti je taktéž častým případem prokázáný vliv médií při vývoji dítěte. Jak někteří opěvovali moderní vývoj, jiní ho zatracují. Tento fenomén s sebou přinesl i značná úskalí. Čím více lidé využívali

tento výdobytek nedaleké minulosti, tím hrozivěji si začali uvědomovat, že právě člověk je ten, kdo je ovládán a stává se pouhou hračkou nezastavitelného toku informací. Lidstvo by se mělo začít navracet ke starým kulturám a inspirovat se jejich symbiózou s prostředím a harmonickými vztahy. Asi nejvýznamnějším by mohl být slogan jedné z kampaní bojujících proti násilí : „ **Komu je ubližováno, sám jednou ublíží .** „ A z toho bychom měli vycházet. Jak se říká : „ Boží mlýny melou jistě „ , a myslím si, že nikdo z nás by se nechtěl dočkat chvíle, kdy by si příroda s námi vyrovnávala svoje účty. Stačí, že se ze společnosti vytratila vzájemná harmonie lidí a vztahů mezi nimi.

Doufám, že v současné době se dostáváme do dalšího, pozitivního stupně řešení těchto problematických oblastí. Populace se začala více zabývat opomíjeným alkoholismem, jako srovnatelným s drogovou závislostí. Dlouhou dobu nebyl totiž alkoholismus ve veřejné sféře považován za nebezpečný. Neustále se vyzdvihovala problematika drogových závislostí. Při hlubším zkoumání zjistíme, že důsledky při dlouhodobém užívání drog a alkoholu v množství pro lidské tělo škodlivém se vyrovnávají. Zásahy v mozkové činnosti i v poškození tělesné schránky jsou v mnoha ohledech podobné. Naopak si troufám tvrdit, že v jistém smyslu je alkohol mnohem nebezpečnější, protože je k dostání kdekoliv a jakékoliv věkové kategorii. Snaha o redukci šikany a výskytu týrání dětí obecně, jak ve škole, tak v jiných okolních prostředích, blízkých dítěti, roste a snad i tam dojde k

výraznému snížení. Ale vzhledem k tomu, že v současné době vznikla spousta organizací zaměřujících se na ochranu dětí jak v rodinách, tak i v dalších prostředích, můžeme doufat, že dojde ke zlepšení prevence. Kriminalita u dětí je totiž způsobena zejména prostředím, z kterého pocházejí, okolím, do něhož jsem si dovolila zařadit i mediální prostředí, poněvadž jsem si jista, že televize je jedním z hlavních agresorů, se kterým jsou současné děti v nejužším kontaktu a tudíž na ně má zásadní vliv. Dále jsem se snažila zachytit průběh ústavní péče u nás, poněvadž výchova nebo spíše vyrůstání v dětském domově může deformovat a většinou deformuje dítě tak, že následky si s sebou nese po celý život. Dotyčný není schopen přirozeně se zapojit do normálního života, zejména v oblasti vztahů. Přílišná podezíravost a nedůvěra připustit si kohokoliv k tělu výrazným způsobem blokuje přirozený vývoj. Bohužel spousta faktorů majících prapůvod v dětství nebo výchově následně mohou způsobit špatný konec dítěte nebo již dospělého jedince, který např. v ústavu trávil své dětství. Proto jsem poukázala i na některé kriminální případy, kde je prokázána návaznost špatného průběhu dětství s jeho pozdější kriminální činností. A to si myslím, že je dostatečně závažný důvod k tomu, aby se těmito faktory začal někdo výrazněji zabývat.

Zároveň bych také tímto ráda vřele poděkovala panu PhDr. Karlu Hnilicovi, CSc. za vedení mé diplomové práce, za spolupráci a jeho moudré rady a PhDr. Lence Opletalové za oponenturu mé práce.

Přílohy :

Příloha č. 28

Trestné činy spáchané dětmi (do 15 let) a mladistvými (15-18 let)

ČR	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Celková kriminalita	398 505	372 427	375 630	394 267	403 654	425 930	426 626
objasněno	126 442	129 540	151 842	162 929	169 177	185 093	193 354
objasněno v %	31,7	34,8	40,42	41,32	41,91	43,46	45,32
z toho:							
děti	8 280	8 053	10 322	12 059	12 086	11 999	12 464
mladiství	21 074	22 160	22 310	22 719	19 139	16 730	14 920
vraždy	278	286	277	267	291	313	265
děti	1	3	1	1	3	2	4
mladiství	14	21	15	9	8	16	6
násilné činy	19 820	20 177	21 712	22 825	23 223	23 464	23 228
děti	557	754	939	1 334	1 339	1 276	1 486
mladiství	1 243	1 416	1 443	1 640	1 497	1 334	1 233
mravnostní činy	2 048	2 240	2 457	2 484	2 000	2 771	2 239
děti	70	122	232	138	149	133	168
mladiství	300	308	280	350	193	221	196
majetkové činy	327 183	300 352	289 002	301 727	304 039	314 249	306 351
děti	7 256	6 743	8 460	9 207	9 320	9 312	9 409
mladiství	18 037	18 926	18 520	17 703	14 992	13 165	11 450
ostatní kriminální činy		9 354	12 237	15 443	16 692	21 358	23 789
děti		267	466	1 103	932	936	1 053
mladiství		803	1 378	2 253	1 780	1 366	1 457
zbývající kriminalita	22 096	18 867	21 379	22 720	24 251	24 415	24 749
děti	138	158	192	223	323	307	259
mladiství	421	426	461	399	474	370	346
hospodářská kriminalita	18 431	18 440	25 431	25 539	30 156	36 031	42 907
děti	17	9	33	54	22	35	89
mladiství	348	279	221	373	202	271	237
vojenské trestné činy		2 985	3 390	3 519	3 287	3 633	3 260
děti					1		
mladiství		2	6	1	1	3	1

Příloha č. 32

Albert Bandura a v jeho pozadí jedno z mnoha dětí, které se baví „ hrou „ s panenkou Bobo

Seznam literatury :

- Atkinson, R. , L.: Psychologie, Praha, Victoria Publishing, 1995.
- Cameron, P.: Homosexuální manželství a adopce homosexuálů, *Medizin & Ideologie*, 1998, 12, 34 – 43.
- Čermák, I. , Hřebíčková, M. , Macek, P.: Agrese, identita, osobnost, Brno, Psychologický Ústav AV ČR, 2003.
- Dostál, L.: Děti a my, 2005, 1, 3 – 4.
- Eller, J. , Peeinová, O. a kol.: Závislost známá neznámá, Havlíčkův Brod, Grada Publishing, 1996.
- Gjuričová, J. , Žárský, M.: Vývoj kriminality v ČR se zvláštním zřetelem na kriminalitu dětí a mládeže, *Kriminalistika*, 1999, 4, 3 – 10.
- Green, R.: Sexual Identity of 37 Children Raised by Homosexual or Transsexual Parents, New York, *American Journal of Psychiatry*, 1978.
- Hirigoyen, M. , F.: Psychické násilí v rodině a v zaměstnání, Praha, Academia, 2002.
- Hosek, J.: Sám proti alkoholu, Praha, Grada, 1998.
- Klimeš, J.: Umění rodičovství, Praha, MF Dnes, 2003.
- Koukolník, F. , Drtinová, J.: Vzpouza deprivantů, Praha, Galén, 2006.
- Krch, D. , F.: Poruchy příjmu potravy, Praha, Grada, 1999.
- Kriminální statistika, http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/1999/kri_deti.html.

Kriminální statistika II., http://www.mvcr.cz/statistiky/krim_stat/detimlad.html.

Kvapilík, J. , Svobodová, A. a kol.: Člověk a alkohol, Praha, Avicenum, 1985.

Nakonečný, M.: Základy psychologie, Praha, Academia, 1998.

Nešpor, K.: Kouření, pití, drogy, Praha, Portál, 1995.

Patterson, Ch. , J.: Family Relationships of Lesbians and Gay Men, New York, Oxford University press, 2000.

Petrovskij, A. , V.: Vývojová a pedagogická psychologie Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

Petrusek, M. a kol.: Sociologie, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

Pothe, P.: Dítě v ohrožení, Praha, G plus G, 1996.

Rodina, <http://www.rodina.cz/clanek583.htm>.

Rycroft, Ch.: Kritický slovník psychoanalýzy, Praha, Psychoanalytické nakladatelství , 1993.

Říčan, P. , Krejčířová, D.: Dětská klinická psychologie, Praha, Grada, 2006.

Skála, J.: Až na dno, Praha , Avicenum , 1988.

Suchý, A.: Vychovává televize agresory ?, Olomouc, Universita Palackého, 2002.

Šulová, L.: Agresivní chování dítěte a jeho možné příčiny, Praha, 2005.

Talandová, J.: Sociální postavení lesbických žen, Praha, L- klub Lambda, 1997.

- Vágnerová, M.: Vývojová psychologie, Praha, Portál, 2000.
- Van den Aardweg, G. , J. , M.: Homosexuality and Hope, Michigan, Servant Publications, 1985.
- Vodičková, M.: Ústav rodinu nenahradí, Dítě, 2000, 3, 36 – 37.
- Výrost, J. , Slaměník, I.: Sociální psychologie, Praha, Portál, 1997.
- Wallerová, R.: Televize inspiruje zločince, MF Dnes, 1997, 273, 10.
- Watzlawick, P.: Pragmatika lidské komunikace, Hradec Králové, Konfrontace, 1999.
- Wilson, E. , O.: O lidské přirozenosti, Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 1993.
- Woitzová, J. , G.: Dospělé děti alkoholiků, Praha, Columbus s. r. o. , 1998.